

AINEVALDKOND „SOTSIAALAINED“

1 ÜLDALUSED

1.1 Valdkonnapädevus

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

1.2 Ainevaldkonna õppeained ja nende maht

Ainevaldkonda kuulub kolm õppainet, mille taotletavate õpitulemuste saavutamiseks on arvestuslikud nädalatunnid kooliastmeti järgmised:

	I kooliaste			II kooliaste			III kooliaste		
Õppeaine	1. kl	2. kl	3. kl	4. kl	5. kl	6. kl	7. kl	8. kl	9. kl
Inimeseõpetus	1	1	1		1	1	1	1	
Ajalugu					2	2	2	2	2
Ühiskonnaõpetus						1			2

1.3 Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjusetagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse toimetulekut iseendaga, lähikonnas ning ühiskonnas. Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus. Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele lisandub ajaline/ajalooline mõõde. Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest.

Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks olulisi teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmeis, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas. Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdvärsusest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks.

Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaateline mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaalainetes käsitletavate õppeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele.

Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul.

Õppesisu valib aineõpetaja arvestusega, et kooliastmeti kirjeldatud teadmised, oskused ja hoiakud, üld- ja valdkonnapädevused ning õpitulemused oleksid saavutatavad.

1.4 Üldpädevuste kujundamise võimalusi

Sotsiaalainete valdkonna õppeainete õppimise kaudu kujundatakse õpilastes kõiki riiklikus õppekavas kirjeldatud üldpädevusi. Pädevustes eristatava nelja omavahel seotud komponendi – teadmiste, oskuste, väärtushinnangute ning käitumise – kujundamisel on kandev roll õpetajal, kelle väärtushinnangud, suhtlemis- ja sotsiaalsed oskused loovad sobiliku õpikeskkonna ning mõjutavad õpilaste väärtushinnanguid ja käitumist.

Kultuuri- ja väärtuspädevuse ning sotsiaalse ja kodanikupädevuse kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained erinevate rõhuasetuste kaudu. Suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja ühiskonna jätkusuutliku arengu põhimõtteid ning nendest oma tegutsemises juhendada toetavad ajalugu ja ühiskonnaõpetus. Kõik sotsiaallained süvendavad lugupidavat suhtumist erinevatesse maailmavaatelistesse tõekspidamistesse. Inimeseõpetus ning usundiõpetus toetavad väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval teiste arvestamist. Oskus seista vastu kesksete normide rikkumisele ning sotsiaalse õigluse ja eri soost inimeste võrdse kohtlemise põhimõtete järgimine on üks õppekava üldeesmärke, mille kujundamisel on suurem rõhk ühiskonnaõpetusel ja inimeseõpetusel.

Enesemääratluspädevuse aluseks on suutlikkus mõista ja hinnata iseennast; hinnata oma nõrku ja tugevaid külgi ning arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; järgida tervislikke eluviise; lahendada tõhusalt ja turvaliselt iseendaga, oma vaimse, füüsilise, emotsionaalse ning sotsiaalse tervisega seonduvaid ja inimsuhetes tekkivaid probleeme. Pädevuse kujundamist toetab peamiselt inimeseõpetus, ent rahvusliku, kultuurilise ja riikliku enesemääratluse kujundajana teisedki valdkonna õppeained.

Õpipädevus. Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise plaanimist ning õpitu kasutamist erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist.

Suhtluspädevus. Kõik valdkonna õppeained kujundavad suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste ning

ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust. Väljendusrikast keelt taotlevad kõik valdkonna õppeained.

Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus. Kõik valdkonna õppeained toetavad oskust kasutada erinevaid ülesandeid lahendades matemaatikale omast keelt, sümboleid ning meetodeid kõigis elu- ja tegevusvaldkondades. Õpitakse eristama sotsiaalteadusi loodusteadustest (sh mõistma nendes kasutatavate uurimismeetodite eripära). Õpitakse otsima teavet, kasutades tehnoloogilisi abivahendeid, ja tegema saadud teabe alusel tõendus põhiseid otsuseid.

Ettevõtlikkuspädevus. Ennekõike ühiskonnaõpetus, kuid ka teised valdkonna õppeained õpetavad nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, seadma eesmärged, genereerima ideid ning neid ellu viima. Aineõpetuse kaudu kujundatakse algatusvõimet ja vastutustunnet, et teha eesmärkide saavutamiseks koostööd; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse ideede teostamiseks valida sobivaid ja loovaid meetodeid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ja ressursside adekvaatsele analüüsile ja tegevuse tagajärgede prognoosile ning on kooskõlas eesmärkidega.

Digipädevus. Sotsiaallaineid õppides kasutatakse digivahendeid teabe otsimiseks, kogumiseks ja esitamiseks. Saadud teavet rakendatakse ühiskonna probleemide üle arutledes ja arvamust avaldades. Digitaalset sisu luuakse või koostatakse kooskõlas autoriõigustega ning osatakse kasutada digivahendeid individuaalses ja ühisloomes. Arendatakse teadlikkust kodanikuaktiivsuse väljendamise võimalustest erinevates suhtluskeskkondades ning oskust kasutada e-teenuseid. Suurendatakse teadlikkust digivahendite rakendamise kaasnedes võivatest terviseriskidest ja interneti turvalisusest.

Üldpädevuste kujundamine sotsiaalainetes on täpsemalt kirjeldatud Kirivere Kooli õppekava lisas „Üldpädevuste kujundamine ainevaldkondades“.

1.5 Valdkonnaülene lõiming

Sotsiaallained on teiste ainevaldkondadega seotud valdkonnapädevuste kujundamise kaudu.

Keel ja kirjandus, sh võõrkeeled. Kujundatakse oskust väljendada end selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste. Õpilasi juhatakse kasutama kohaseid keelevahendeid, ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgima õigekeelsusnõudeid.

Tähtsustatakse teksti kriitilise analüüsi oskust, meediakirjaoskust, teabe hankimist, selle kriitilist hindamist, tööde vormistamist ning intellektuaalse omandi kaitset. Sotsiaalainete õppimise kaudu täiendatakse õpilaste teadmisi erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest. Õpilasi suunatakse märkama oma kultuuri ja teiste kultuuride erinevusi ning neist lugu pidama. Juhitakse tähelepanu erinevate suhtluskeskkondade reeglitele ning ühiskondlikule mitmekesisusele. Selgitatakse võõrkeelse algupäraga mõisteid, võõrkeeleskust arendatakse ka lisamaterjali otsimisel ja mõistmisel.

Matemaatika. Kujundatakse järgmisi oskusi: ajaarvamine; ressursside plaanimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme seada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

Loodusained. Õpitakse mõistma looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese arengut ja rahvastikuprotsesse; majanduse ressursse; ühiskonna jätkusuutlikku säästlikku tarbimist, üleilmastumist, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamist ja mõistmist ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamist.

Tehnoloogia. Käsitletavate teemade kaudu kujundatakse oskust hinnata tehnoloogia rakendamisega kaasnevaid võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetilisel oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonda kujundades; kasutada tehnovahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

Kunstiained. Käsitletakse Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemasid, iluhinnangute muutumist ajas; esteetilist arengut ja eneseteostuse võimalusi, rahvakultuuri ning loomingulist eneseväljendusoskust.

Kehaline kasvatus. Kujundatakse oskust mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendatakse sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

1.6 Läbivate teemade rakendamine

Elukestev õpe ja karjääri plaanimine. Kujundatakse iseseisva õppimise oskus, mis on tähtis alus elukestva õppe harjumuste ja hoiakute omandamisele. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse hoiakuid, mida on õpilasele vaja tulevases tööelus. Õpilastele tutvustatakse sotsiaalvaldkonnaga enim seotud ameteid, erialasid ja edasiõppimisvõimalusi. Kujundatakse arusaama ühiskonnas toimuvate muutuste põhjustest ja tagajärgedest ning sellest, mil moel mõjutavad need õpilase valikuid ja tulevikku määravaid otsuseid.

Erinevate õppetegevuste kaudu saavad õpilased ülevaate tööturu üldisest olukorrast ja tulevikuprognosidest, tööõigusest, erinevatest töödelt eri tegevusvaldkondade ameti- ja kutsealadel ning kasutada seda infot nii tulevast õpitavat eriala valides kui ka pikemaajalist karjääri plaanides.

Erinevaid ameteid ja elukutseid tutvustades pööratakse tähelepanu töö iseloomule, töökeskkonnale, töötingimustele ning vajalikele teadmistele, oskustele ja isiksuseomadustele. Õpe annab õpilasele teadmised sellest, et erinevate tööde tegemisel on erinevad nõuded ja töötingimused. Õpilast juhatakse analüüsima, millised on tema eeldused huvipakkuva töö tegemiseks, sh sobiv tervises seisund, füüsiline vorm, füsioloogilised eeldused. Õpilane hakkab analüüsima oma võimeid, oskusi ja väärtusi ning seostama neid tulevase haridustee ja tööelu valikutega, koostades esmase karjääriplaani.

Keskkond ja jätkusuutlik areng. Toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust, on ühiskonda lõimitud, toetub oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning on kaasatud kohaliku kogukonda käsitlevate otsuste tegemisse.

Kultuuriline identiteet. Toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaadi kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärast

nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.

Teabekeskond. Toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetikast.

Tehnoloogia ja innovatsioon. Toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Tervis ja ohutus. Toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.

Väärtused ja kõlblus. Toetatakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes mõistab üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

1.7 Õppetegevuse kavandamine ja korraldamine

Õppetegevus on õppijakeskne, toetab õpimotivatsiooni hoidmist ja õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaiks õppijaiks ning loovaiks ja kriitiliselt mõtlevaiks ühiskonnaliikmeiks, kes suudavad teha valikuid ja võtta vastutust oma õppimise eest.

Põhikoolis õppetegevust kavandades ja korraldades teevad õpetajad koostööd, seejuures:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, valdkonnapädevusest, kooliastme lõpuks taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust, kooliastmete õppe ja kasvatuse rõhuasetustest ning lõimingust teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) arvestatakse didaktika nüüdisaegsete käsitluste ja ainevaldkonnas toimunud arenguga, võetakse arvesse kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas;
- 3) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) oleks mõõdukas, jaotuks õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätaks piisavalt aega puhkuseks ja huvitegevusteks;

- 4) arvestatakse õpilaste eelteadmisi, huvisid, individuaalseid eripärasid ja võimeid, kasutatakse diferentseeritud ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlust, reageeritakse õpi- ja eluraskustele, pakutakse õpiabi ja tuge õpivalikutes;
- 5) võimaldatakse nii individuaalset, paaris- kui ka rühmas õpet, kujundatakse õpiharjumusi ja -oskusi, suunatakse tegema valikuid;
- 6) kaasatakse õpilasi õppetegevuste kavandamisse, võetakse aega eesmärkide ja taotletavate õpitulemuste saavutamise viiside ja hindamiskriteeriumide läbiarutamiseks ning refleksiooniks;
- 7) rakendatakse uurivat õpet ja kasutatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid ning aktiivsust, loovust, koostööd ja tagasisidet soodustavaid õppetegevusi, laiendatakse õpilaste teadmisi, arendatakse oskusi ja kujundatakse hoiakuid;
- 8) rakendatakse ja kasutatakse info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õppekeskkondi, õppematerjale ja -vahendeid;
- 9) võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga, et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane, õpilasele eakohane ja tähenduslik.

Õppetegevuse kaudu laiendatakse ainevaldkonna teadmisi ja kujundatakse oskusi.

Ajalooõpetus on valdavalt uurimispõhine, kasutatakse esmaseid ja teiseseid allikaid. Kõikides sotsiaalainetes käsitletakse lisaks põhiteemadele ka ühiskonnas asetleidvaid muutusi ning kasutatakse õppe ilmetamiseks näiteid ümbritsevast elust.

1.8 Hindamine

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutusest ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga ennastjuhtivaks õppijaks. Hindamise tulemusena/abil saab õpilane tagasisidet oma edenemise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks. Õpetaja saab teavet oma õpetamise tulemuslikkuse kohta ning sisendit nii õppetegevuse kui ka iseenda pädevuste arendamiseks.

Hindamise alus on valdkonna ainekavades kirjeldatud õpitulemused kooliastmete kaupa. Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute

kujunemist ning valdkonnapädevuse saavutamist. Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemise kohta. Hoiakute kujunemisele antakse tagasisidet suunavate ja toetavate sõnaliste hinnangute abil.

Selleks rakendatakse nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida esitatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnatena. Diagnostilise hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, hoiakud, ainealased väärarusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õppimist ja õpetamist. Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist, kus õpilane saab suulist ja kirjalikku tagasisidet oma õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevuste ja arenguvõimaluste kohta. Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeteema lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide saavutamist kui ka riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust. Õppeteema kokkuvõttev hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnatel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal.

Alates esimesest kooliastmest kaasatakse õpilane hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima.

Arutluste, juhtumianalüüside ja loominguliste tööde puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase seisukohtadele minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet. Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui ka tulemust. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide ja kohanimede, rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele.

Erineva keerukusastmega teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamise võimaldamiseks kasutatakse mitmekesiseid hindamisviise ja -vorme. Hindamisvahendi ja -viisi valik sõltub püstitatud õppeeesmärkidest ja eeldatavast õpitulemusest. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanust, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväärse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõendus põhiste argumentidega vastata.

Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest, hindamise nõuded ja korraldus, sh mittenumbrilise hindamise kasutamine ja mujal õpitu arvestamine on täpsustatud Kirivere Kooli õppekava lisas „Õpilaste arengu ja õppimise toetamise ja hindamise korraldus“.

1.9 Õppekeskkond

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid, lähtudes allikatest, tõendus põhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest.

Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

- 1) mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud;

2) internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalsete esitluste ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Kool võimaldab:

- 1) korraldada õpet väljaspool klassiruumi, nt mäluasutuses või ametiasutuses;
- 2) kasutada ainekava eesmärgi toetavaid õppematerjale ja -vahendeid;
- 3) õppekäike ja kohtumisi erinevate valdkondade esindajatega.

2 INIMESEÕPETUSE AINEKAVA

2.1 Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane.

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamusevalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamatest keerukamateks, ent peavad olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust. Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid.

Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumisnormid jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi. I kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms.

II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades.

Eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuga muutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus jms.

III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kuna III kooliastmega lõpeb kohustuslik kooliharidus, siis valmistavad inimeseõpetuse teemad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Kui II kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis III kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule.

2.2 I kooliastme õpitulemused ja õppesisu

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	Kooliastme õpitulemused
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümboolikat, olulisi inimesi ja paiku; • väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse; • mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel; • teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused; • mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust; • tunneb liiklusreegleid; • teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust; • märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi; • mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust; 	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • leiab kaardilt Eesti ja kodukoha; • tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümboolikat; • nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva; • teab, kes on Eesti Vabariigi president; • teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku; • kirjeldab enda huvisid ja tegevusi; • põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda; • toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada; • sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega; • seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega; • nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi; • kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest; • toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas;

- teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida;
- teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana;
- suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse;
- oskab oma tervist hoida;
- teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest;
- oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist;
- oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi;
- teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana;
- mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.

- toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida;
- põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;
- demonstreerib õpisisu olukorras üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist;
- tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähistusi;
- kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist;
- märkab liiklusohtlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks;
- loetleb erinevaid teabeallikaid;
- leiab infot erinevatest allikatest;
- võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest;
- kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte;
- selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel;
- teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;
- selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust;
- teab, et vägivallal on eri vormid;
- selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua;
- teab abi saamise võimalusi inimväarikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald;
- demonstreerib õpisisu olukorras abi saamise ja abistamise võimalusi vägivallal korral;
- võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt;
- selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja;
- toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest;

	<ul style="list-style-type: none"> • nimetab mõningaid haiguste tunnuseid; • toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust; • toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve; • planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult; • selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste; • teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi; • teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine; • hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.
1. KLASS	
Õpitulemused	Õppesisu
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab oma välimust, huve ja tegevusi, mida talle meeldib teha; • teab, mille poolest sarnanevad ja eristuvad erinevad sugupooled; • nimetab, mille poolest ta sarnaneb teistega ja erineb teistest; • väärtustab iseennast ja teisi; • mõistab viisaka käitumise vajalikkust. 	<p><u>Mina</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Mina • Minu erinevused teistest inimestest ja sarnasused nendega • Iga inimese väärtus • Viisakas käitumine • Emotsioonid • Iseloom
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab ja väärtustab igäihe individuaalsust seoses välimuse, huvide ja tugevusega, õigust olla erinev; • toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas; • teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused. 	<p><u>Meie</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Igäihe individuaalsus ja väärtuslikkus • Lapse õigused ja kohustused <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõttekaart „Minu õigused ja kohustused kodus, koolis ja lähiümbruses“
<p>Õpilane:</p>	<p><u>Mina ja minu pere</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kodu, koduarmastus, traditsioonid

<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab, mille poolest perekonnad erinevad ja sarnanevad; • teab oma kohustusi peres ning pereliikmete erinevaid rolle kodus ja tööl; • teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine • kirjeldab ja eristab võimalusi, kuidas abistada pereliikmeid kodustes töödes; • jutustab oma pere traditsioonidest; • kirjeldab ohtlikke kohti ning olukordi kooliteel ja koduümbruses, oskab tänaval käituda ning valib ohutu tee sihtpunkti; • väärtustab toetavaid peresuhteid ja kodu 	<ul style="list-style-type: none"> • Perekond • Erinevad pered • Vanavanemad ja teised sugulased • Pereliikmete tegevus ja rollid • Vanemate ja teiste inimeste töö • Raha teenimine, säästmine, laenamine • Kodused tööd • Abivalmidus, kohuse- ja vastutustunne • Koduümbrus • Võõras ümbrus ja võõraga kaasaminek • Ohud kodus ja koduümbruses
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tunneb ära Eesti Vabariigi lipu ja vapi; • oskab nimetada Eesti Vabariigi pealinna, sünnipäeva ja presidenti; • leiab Euroopa kaardilt Eesti ning Eesti kaardilt kodukoha; • tunneb rahvuslikku ja kodukoha sümboolikat; • nimetab oma kodukoha tuntud inimesi ja paiku ning väärtustab kodumaad; • kirjeldab rahvuskombeid; • teab Eestis elavate rahvuste tavasid ja kombeid ning austab neid. 	<p><u>Mina ja kodumaa</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Eesti – minu kodumaa • Eesti teiste riikide seas, naaberriigid • Kodukoht: küla, vald, linn, maakond • Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud sümbolid • Rahvakalendri tähtpäevad • Elu vanasti • Erinevate rahvaste tavad ja kombed.
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab, kuidas oma tervise eest hoolt kanda; • teab, et ravimeid võetakse siis, kui ollakse haige, ning et ravimid võivad olla inimese tervisele ohtlikud; • mõistab ja kirjeldab tervise hoidmise viise: mitmekesine toit, uni ja puhkus, liikumine ja sport; 	<p><u>Mina ja tervis</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Tervis • Pisikud • Tervise eest hoolitsemine • Ravimid • Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, liikumine ja sport

<ul style="list-style-type: none"> demonstreerib õpituatsioonis lihtsamaid esmaabivõtteid ja abi saamise võimalusi (nt haav, kukkumine, mesilase nõelamine, ninaverejooks, praht silmas, puugihammustus, põletus ja rästikuhammustus); teab hädaabi telefoninumbrit ja oskab kutsuda abi; teab esmaseid liiklusreegleid. 	<ul style="list-style-type: none"> Abi saamise võimalused, abivahendid Esmaabi Liiklus ja ohutus <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> rollimäng: kõne numbrile 112
2. KLASS	
Õpitulemused	Õppesisu
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> kirjeldab enda huvisid ja tegevusi; põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda; teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi. 	<p><u>Mina</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Oma tugevuste (sh tunnused, omadused ja tegevused) välja toomine Positiivne suhtumine endasse ja teisesse Kehalised muutused ja austus erinevate kehade ja sugude suhtes Minu erinevused ja sarnasused teistega Sallivus <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> individuaalne töö: „10 asja, mis mulle enda juures meeldib“
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> nimetab mõningaid haiguste tunnuseid; kirjeldab tervet ja haiget inimest; toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus); selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust. 	<p><u>Mina ja tervis</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Terve ja haige inimene Tervise eest hoolitsemine Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, kehaline aktiivsus Keha eest hoolitsemine <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> plakat „Tervislik eluviis“ (rühma- või paaristöona)
<p>Õpilane:</p>	<p><u>Mina ja minu pere</u> Pereliikmed, sugulased</p>

<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest; • selgitab lähemaid sugulussuhteid. 	Põlvkond Pereliikmete tegevus ja rollid Hoolitsemine, abistamine, kaasamine ja pereliikmetega arvestamine Naabrid ja naabruskond
Õpilane: <ul style="list-style-type: none"> • leiab kaardilt Eesti ja kodukohta; • nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva; • teab, kes on Eesti Vabariigi president; • tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukohta ja Eesti Vabariigi sümbolikat; • teab ja tutvustab oma kodukohta olulisi inimesi ja paiku; • võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt; • toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest; • selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja 	<u>Mina ja Eesti</u> <ul style="list-style-type: none"> • Eestimaa ja kodukoht • Eesti pealinn, sünnipäev, president • Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukohta sümbolid • Oma kodukohta olulised paigad ja inimesed • Eesti rahvakombed ja tavad minevikus ja tänapäeval • Kodukohta inimeste tavad ja kombed, oma klassi tavad. • Sallivus erinevustesse • Enda roll tavade ja kommete hoidja ja kandjana
Õpilane: <ul style="list-style-type: none"> • planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult; • toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada; • sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega; • seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega. 	<u>Mina aeg ja asjad</u> <ul style="list-style-type: none"> • Mina: aeg ja aja planeerimine • Mina ja asjade väärtus teiste väärtuste seas • Erinevad meeled oma õpitegevuse ja vaba aja tegevuse kavandamisel • Oma õpitegevuse eesmärkide seos oma huvide ja võimetega • Oma igapäevavalikute seos oma tuleviku eesmärkidega Praktilised tööd: <ul style="list-style-type: none"> • päeva- või nädalakava koostamine
3. KLASS	
Õpitulemused	Õppesisu
Õpilane:	<u>Mina</u>

<ul style="list-style-type: none"> • põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda; • teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi; • nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi; • toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas 	<ul style="list-style-type: none"> • Mina. Igaühe väärtuslikkus. Positiivne suhtumine endasse. • Inimeste erinevused: bioloogiline ja sotsiaalne. Sallivus. • Inimeste õigused ja kohustused • Vastutus • Laste õigused ja kohustused: peres, koolis, lähikonnas
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve; • selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste; • teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi. 	<p><u>Mina ja tervis</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Vaimne, füüsiline ja sotsiaalne tervis • Tervislik eluviis • Terviseriskid • Hoidumine tervist ohustavatest olukordadest • Esmaabi • Abi saamise võimalused <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kooliõe, kiirabitöötaja vms juhendamisel esmaabi andmine
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida; • põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust; • demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist; • tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid; • kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist; • märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks; • teab, et vägivaldal on eri vormid; 	<p><u>Mina ja teised</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Reeglid ja käitumisnormid • Seadused • Üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimine • Käitumisnormide ja seaduste järgimine koolis ja lähiümbruses • Liiklusreeglid ja nende järgimine • Turvaline käitumine liikluses koduteel ja koduümbruses • Vägivald ja selle erinevad vormid • Vägivaldse käitumise negatiivsed tagajärjed • Abi saamise võimalused koolikiusamise ja teiste vägivaldse käitumise ilmingute korral • Sõprus ja sõpruse hoidmine • Hoolitsemine ja abistamine ning prosotsiaalse käitumise väärtustamine

<ul style="list-style-type: none"> • selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua; • teab abi saamise võimalusi inimväärlikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald; • demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral; • selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust. 	<ul style="list-style-type: none"> • Heategemine ja heategevus
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • loetleb erinevaid teabeallikaid ning oskab neist leida infot; • võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväarsuse ja teabe sisu väärtuse poolest; • kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte; • selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel; • oskab planeerida oma kulutusi; • hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine. 	<p><u>Mina: teave ja asjad</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Teave, erinevad teabeallikad ja nende kasutamine • Teabeallikate usaldusväarsus • Meedia kasutusvõimalused ja ohud • Turvaline meediavahendite kasutamine • Oma kulutuste plaanimine

2.3 II kooliastme õpitulemused ja õppesisu

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	Kooliastme õpitulemused
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist; 	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid;

- väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv;
- mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust;
- on loov ja ettevõtlik;
- on iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest;
- kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena;
- teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid;
- mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi;
- teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust;
- mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest;
- mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust;
- teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida;
- väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele;
- teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi;

- toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust;
- toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust;
- selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb;
- toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta;
- selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi;
- nimetab murdeeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi;
- toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi;
- toob näiteid erinevast arengutempost murdeeas;
- selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust;
- mõistab oma võimalusi algetada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest;
- seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga;
- näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi;
- kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist;
- toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia;
- teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel;
- toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest;
- demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist;
- kirjeldab, millest suhtlemine koosneb;
- eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid;
- demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada;
- toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme;
- selgitab konflikti häid ja halbu külgi;
- kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;

- mõistab uimastite tarbimisega kaasnevat riski, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.

- eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele;
- valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi;
- lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused;
- toob näiteid meediaga seotud ohtudest;
- selgitab meedia mõju inimese käitumisele ja suhetele;
- mõistab vastutust oma sõnade ja tegude eest, sh sotsiaalmeedias;
- teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, selgitab, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine;
- otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teemat infot, järgides autoriõigust;
- märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi;
- teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära;
- toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus;
- selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid;
- seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks);
- toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist;
- toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist;
- toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest;
- selgitab, miks on normid, sh liikluseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid;
- demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi;
- kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;

	<ul style="list-style-type: none"> demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.
5. KLASS	
Õpitulemused	Õppesisu
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid; <ul style="list-style-type: none"> nimetab tervist mõjutavaid füüsilisi, vaimseid ja sotsiaalseid tegureid; seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks); <ul style="list-style-type: none"> nimetab mõõdetavaid ja hinnangulisi tervisenäitajaid; selgitab, kuidas erinevad tervisetegurid tervist mõjutavad; teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid; <ul style="list-style-type: none"> mõistab reklaamide eesmärke; eristab arvamust faktist toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist; toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust; selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust. 	<p><u>Tervis</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Tervis ja selle olemus Tervise aspektid: füüsiline, vaimne, sotsiaalne tervis Tervist mõjutavad tegurid - eluviis, pärilikkus, keskkond, tervishoid Mõõdetavad ja hinnangulised tervisenäitajad Stress ja sellega toimetulek Meedia osa tervisega seotud otsustes Terviseteemalised veebilehed <ul style="list-style-type: none"> Tervislik eluviis Tervist toetavad tegevused: tervist toetav toiduvalik, füüsiline aktiivsus, uni ja puhkus Turvaline elukeskkond (sh meedia) ja tervislik eluviis Keha eest hoolitsemine (karastamine ja hügieen). <p><u>Praktilised tööd:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> unepäeviku täitmine (https://peaasi.ee/unepaevik/) infootsing –tutvumine erinevate terviseteemaliste ajalehtede, ajakirjade või online väljaannetega (soovitused, reklaamid) oma nädala- või päevakava koostamine: kas on järgitud 8+8+8 põhimõtet.
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi; toob näiteid erinevast arengutempost murdeas. 	<p><u>Murdeiga ja kehalised muutused</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Murdeiga elukaases ja selle olulisus Murdeea füüsilised ja emotsionaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed muutused Toimetulek muutustega

	<ul style="list-style-type: none"> • Suguline küpsus ja soojätkamine • Viljastumine, rasedus, lapse sünd • Muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetused ja toimimise põhimõtted, sh sugurakkude valmimise seos lapsesaamisvõime ja seksuaalsusega • Positiivne suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • hügieeni eest hoolitsemine juhend - voldiku koostamine
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest; • selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid; • toob näiteid meediaga seotud ohtudest; • teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine; • otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest terviseemalist infot, järgides autoriõigust; • kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele; • demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi. 	<p><u>Turvalisus ja riskikäitumine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Riskikäitumine ja selle liigid (sh terviseriskid) • Ohutus kodus, koolis, avalikus ruumis, sh tule-, vee- ja elektriõhutus • Riskikäitumist ennetavad ja soodustavad tegurid • Reeglid ja normid • Seadused (sh liiklusseadus) • Reeglite ja normide vajalikkus • Meedia (sh reklaami) mõju otsustele • Meediaohud ja nende vältimine ning abi saamise võimalused • Usaldusväärsed infoallikad • Infootsing (sh terviseemaline) usaldusväärsetest infoallikatest • Internet, selle turvaline kasutus • Interneti ohud ja võimalused • Autoriõigused, autoriõiguste seadus, autoriõigused ja õpilane • Uimastite kahjulik mõju tervisele, otsustele ja käitumisele • Tervislikud valikud • Illeegaalsed ja legaalsed uimastid • Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seotud riskid tervisele • Kofeiini ja/või teisi erguteid sisaldavate jookide (sh kohv, energiajoogid, energiavesi) mõju tervisele

	<ul style="list-style-type: none"> • Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused (sh sotsiaalsed toimetulekuoskused vägivalda ja uimastiennetuses) • “Ei” ütlemise ja väljendamise viisid • Otsused/Otsustamine, otsuste tagajärjed ja vastutus oma otsuste eest • Kaaslaste mõju otsustele • Koolikiusamine (füüsiline, verbaalne, kaudne küberkiusamine) • Kiusamisega hakkamasaamine ja abi saamise võimalused <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • meedia, s.h sotsiaalmeedia turvalise kasutuse reeglite koostamine rühmatööna • rollimängud kaaslaste survele vastu seismiseks ja uimastitega seotud olukordades “ei” ütlemise harjutamiseks.
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist; • demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi. 	<p><u>Haigused ja esmaabi</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Haigused: nakkus- ja mittenakkushaigused, viirushaigused • Haigestumise põhjused ja vältimise viisid • Õnnetused ja nende vältimine • Esmaabi, abi kutsumine.
6. KLASS	
Õpitulemused	Õppesisu
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb; <ul style="list-style-type: none"> • mõistab enesehinnangu olemust; • saab aru, et enesehinnang on osa tema minapildist; • selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi; <ul style="list-style-type: none"> • oskab nimetada enda erinevaid omadusi; • mõistab, et ennast saab pidevalt arendada; • mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest; <ul style="list-style-type: none"> • mõistab, et tema ise saab suunata oma tegevusi; 	<p><u>Mina ja suhtlemine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Enesetundmine, mina-pilt (kirjeldav ja hinnanguline osa) • Enesehinnang ja selle kujunemine • Eneseanalüüs – väärtused, huvid, võimed • Oma omaduste ja väärtuste selgitamine ja arendamine • Ettevõtlikkus, selle väljendumine tegutsemisel • Ettevõtlikkuse tähtsus igapäevaelus ja ühiskonnas • Ettevõtlikkus ja tööelu

<ul style="list-style-type: none"> • seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga; • õpib tundma oma huvisid ning seostama neid tulevikuga. 	
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab, millest suhtlemine koosneb; <ul style="list-style-type: none"> • mõistab suhtlemise olemust; • toob näiteid suhtlemise komponentide kohta; • eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid; <ul style="list-style-type: none"> • mõistab suhtlemise kompleksust; • eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele; <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab erinevaid käitumisviise; • teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära; • toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus; • toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust; • teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel; • demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi; <ul style="list-style-type: none"> • nimetab kahjustavaid käitumisviise; • selgitab, kuidas enese eest seista ilma teisi kahjustamata; • toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme; <ul style="list-style-type: none"> • mõistab enda vastutust erinevates suhtluskeskkondades 	<p>Suhtlemine teistega</p> <ul style="list-style-type: none"> • Suhtlemise mõiste • Suhtlemise olemus (teise tajumine, teabevahetus, mõjutamine) • Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine • Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumine ning nende mõju suhetele • Kehtestava käitumise viisid, põhimõtted ja eelised • Ühiskonnas juurdunud uskumuste ja hoiakute mõju inimesele • Eelarvamused ja stereotüübid ning nende mõju suhetele • Sallivus ja aktsepteerimine • Tõendus põhised enesekohased ja sotsiaalsed oskused (otsuste langetamine ja probleemide lahendamine; loov ja kriitiline mõtlemine; emotsioonide ja stressiga toimetulek; enesetunnetus - ja, suhtlemisoskus) riskikäitumise (uimastikasutamine ja vägivald) ennetamisel. • “Ei” ütlemist eeldavad olukorrad, “Ei” ütlemise viisid, julgus ja tähtsus • Internet, võimalused ja ohud • Turvaline internetikasutus • Viisakas, austav ja hooliv suhtlemine <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rollimäng – kahjustavast tegevusest keeldumise viisid/ võimalused

<p><u>Õpilane:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi; <ul style="list-style-type: none"> • nimetab inimeste erivajadusi; • toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest; <ul style="list-style-type: none"> • selgitab miks sõbralik käitumine on kasulikum; • demonstreerib õpisisituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist; <ul style="list-style-type: none"> • nimetab sotsiaalseid oskusi, • toob näiteid sotsiaalsete oskuste kohta; • demonstreerib õpisisituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada; <ul style="list-style-type: none"> • mõistab, et kõik tunded on normaalsed; • oskab oma tundeid väljendada ennast ja teisi kahjustamata. 	<p><u>Suhted teistega</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Inimeste erinevused, vajadused, väärtused • Erivajadused • Sallivus • Prosotsiaalne käitumine • Õiglus, vastutus, hoolivus, ausus • Vastutus enda sõnade ja tegude eest, s.h internetis • Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine • Tõhus sotsiaal-emotsionaalne eneseväljendus • Usaldus suhetes, sõprus, empaatia • Tunded ja nende tõhus väljendamine
<p><u>Õpilane:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab konflikti häid ja halbu külgi; • kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise; • valib õpisisituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi; • näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi; <ul style="list-style-type: none"> • nimetab erinevaid probleeme; • toob näiteid erinevate tõhusate probleemilahenduste kohta; • lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused; • kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist; <ul style="list-style-type: none"> • nimetab mõjutamise viise • toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia; 	<p><u>Konfliktid ja probleemilahendus</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Konflikt kui suhte probleem • Konfliktide põhjused, tagajärjed, lahendamise viisid (tõhusad ja mittetõhusad) • Otsuste langetamine ja erinevate lahendusviiside kaalumise otsustamisel • Probleemide lahendamise viisid, s.h internetis - tõhusad ja mittetõhusad • Probleemilahenduste eelised ja puudused • Koostöö võimalused ja eelised • Kaaslaste mõju otsustele, abistav ja kahjustav mõju, grupi surve • Mõjutamine ja mõjutamise viisid (ähvardamine, äraostmine, nõu andmine, kingituste tegemine, vastuteene ootamine, veenmine) • Toimetulek vägivallaga, sh kiusamisega, abi saamise võimalused <p>Praktilised tööd:</p>

<ul style="list-style-type: none"> • mõistab enda vastutust oma otsuste ja tegude eest 	<ul style="list-style-type: none"> • konfliktide lahendamise viisid – rühmatööna plakati koostamine
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta; • märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi; 	<p><u>Positiivne mõtlemine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Positiivne mõtlemine • Positiivne enesesisendus • Positiivsed omadused

2.4 III kooliastme õpitulemused ja õppesisu

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	Kooliastme õpitulemused
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist; • mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas; • teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse; • väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel; • on loov ja ettevõtlik; • mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena; • teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv; • teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega; 	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele; • selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast; • seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega; • selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang; • toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut; • analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus; • analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel; • mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest; • toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist; • analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;

- kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi;
- väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise;
- mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi;
- mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid;
- mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus;
- väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.

- kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpitu olulisust toimetulekut rühma survega;
- toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid;
- analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;
- teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;
- analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust;
- kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;
- selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;
- analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;
- selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;
- toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest;
- mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele;
- demonstreerib õpitu olulisust inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;
- toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;
- analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;
- toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;
- analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;

	<ul style="list-style-type: none"> • analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida; • analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus; • toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis; • analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele; • analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil; • demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi; • toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele; • analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.
7. KLASS	
Õpitulemused	Õppesisu
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele; • seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega; • selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast; 	<p><u>Inimese areng ja murdeiga</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Areng, küpsemine, kasvamine, õppimine, pärilikkus, keskkonna mõju, inimese valikud • Ühiskonna mõju inimese kasvamisele ja arengule • Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares • Murde- ja noorukiea iseloomulikud tunnused • Suguküpsus, sootunnused, keha muutumine
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang; • toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut; 	<p><u>Inimene, valikud, õnn</u></p> <p>Minapilt - kirjeldav ja hinnanguline aspekt minapildist Positiivse minapildi kujundamine Eneseanalüüs, väärtused, teadlikud valikud ja vastutus elus Enesekasvatuse võtted Enesearendamine oma elutee kujundamisel Positiivne suhtumine endasse ja teistesse kui heaolu alus</p>

<ul style="list-style-type: none"> • analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus; • analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel. 	
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest; • toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist; • analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades; • kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatus ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpisisituatsioonis toimetulekut rühma survega. 	<p><u>Inimene ja rühm</u> Rühm, erinevad rühmade liigid, erinevad rollid, reeglid ja normid rühmas Inimeste õigused ja kohustused erinevates rühmades Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed Koostõised ja võistluslikud rühma tegevused Hoolivuse, austuse, õigluse ja vastutustunde väärtustamine koostõises tegevuses Konformsus, sõltumatus, autoriteet Toimetulek rühma survega ennast ja teisi kahjustavates olukordades</p>
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida; • analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest; • analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil; • toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid. 	<p><u>Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine</u> Inimese heaolu komponendid (sh vaimne heaolu) Laste heaolu mõjutavad tegurid (materiaalne, füüsiline, vaimne, sotsiaalne) kogukonna tasandil Lapse ja noore vaimse heaolu tõstmise võimalused koolis ja kogukonnas Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine indiviidi tasand: tõhusad sotsiaalsed oskused ja keeldumisoskused Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine: kogukonna ja ühiskonna tasand Lapse õigused ja kohustused peres, koolis ja ühiskonnas Laste ja noorte õigusi, tervist ja heaolu kaitsvad seadused</p>
8. KLASS	
Õpitulemused	Õppesisu
Õpilane:	<u>Tervise käitumine</u>

<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest; • analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele; • analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele; • teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot; • analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust; • analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida; • toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest; • analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis; • analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus; • toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis; 	<ul style="list-style-type: none"> • Tervis kui heaoluseisund ja tervise aspektid - füüsiline tervis, vaimne tervis ja sotsiaalne tervis • Tervise aspektide vastastikused seosed • Tervisliku eluviisi (toitumine, kehaline aktiivsus, piisav puhkus ja uni) mõju tervise erinevatele aspektidele • Tervisealased infoallikad ja nende usaldusväärsus • Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad • Stress ja sellega toimetulek • Kriis, selle olemus • Käitumine kriisiolukorras • Abistamine, abi otsimine ja leidmine • Objektiivsed ja subjektiivsed tervisenäitajad • Tegurid, mis mõjutavad enda terviseseisundit • Eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse ning tervisteenuste mõju inimese tervisele • Tervisliku eluviisi tähtsus igapäevaelus • Tegurid, mis mõjutavad Eesti rahvastiku (sh noorte) tervisenäitajad • Keskkonnateadlik tegevus lähiümbruses ja kogukonnas kui terviseedendus <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • virtuaalne õppekäik Tervisemuuseumi • Peaasi.ee veebilehel vaimse tervise vitamiinide testi tegemine ja tulemuse põhjal kokkuvõtte tegemine.
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata; • kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus; 	<p><u>Suhted ja seksuaalsus</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Suhe, suhte liigid (peresuhe, sõprussuhe, paarisuhe) • Lähisuhe ja tunded lähisuhtes • Paarisuhte loomine, säilitamine, katkemine • Inimlik lähedus ja soojus suhetes • Kiindumussuhted varases lapseas lapse ja vanema vahel • Sõprus, meeldimine, armumine, armastus • Armastuse liigid ja mitmekesisus paarisuhtes

<ul style="list-style-type: none"> • analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest; • selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust; • mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele; • toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest; • analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi; • toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele. 	<ul style="list-style-type: none"> • Lähisuhtevägivad ja selle liigid • Turvalised lähisuhted • Abi saamise võimalused • Seksuaalsus ja selle mitmekesisus, seksuaalkäitumine • Sooidentiteet, sooline mitmekesisus • Bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu • Sooline eneseväljendus (feminiinne, androgüünne, maskuliinne) • Seksuaalne orientatsioon • Laste ja noorte seksuaalsuse arengu põhietapid (seksuaalsuse trepp) • Erineva seksuaalse orientatsiooni ja sooidentiteediga inimeste õigused ja võrdne kohtlemine • Turvaline seksuaalkäitumine, vastutus • Rasestumisvastased meetodid • Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine • Suguelundite ehituse ja talitluse seos suguküpsuse saabumise, viljakuse ja rasestumisvastaste meetoditega • Seksuaalõigused, seksuaalne enesemääramisõigus • Seksuaalsusega seotud müütide ja soostereotüüpide mõju inimese tervisekäitumisele
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • demonstreerib õpituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi; • analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil; • demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi. 	<p><u>Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Koolikiusamine, koolivägivald ja teised sotsiaalsete suhetega seotud vägivalla vormid • Tõhus toimetulek ja abi saamise võimalused • Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul • Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad vääramused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvus • Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades

3 AJALOO AINEKAVA

3.1 Õppeaine kirjeldus

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet.

Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatusest ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi äratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga. Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud temade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimusi, Eesti iseseisvuse ning selle kaitsmise ning teisalt võõrvallutuste mõju erinevatel

perioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid.

Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõimimine ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest. Ajaloõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:

- 1) oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
- 3) ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus;
- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- 6) allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste saavutatuse taset kirjeldatakse ajaloo õpetamise eesmärkidena kooliastmeti.

Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitusi ja avatakse nende kujunemise tagamaid. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist erinevates allikates.

Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse tutvust minevikuga õpilasele tähenduslikus ja arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja ära tundma minevikujälgi – ajalooallikaid – ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu. Alustatakse ajas orienteerumise oskuse kujundamisega, nn suure pildi loomisega, mida pidevalt uute teadmistega täiendatakse. See aitab

õpilastel paigutada oma ajalooteadmised korrastatult konteksti, ajaloolisesse aega, näha oleviku seoseid mineviku ja tulevikuga, näha ja hinnata minevikku ajalooliselt oma ajastu kontekstis. Seejärel õpitakse mõistma, et jutustus minevikust on kellegi tõlgendus, mitte mineviku täpne kirjeldus. Õpitakse küsima, kas erinevad vaatenurgad ja arusaamad on olemasoleva tõendusmaterjali ja senise uurimisseisu alusel võrdselt asjakohased. Ajalooõpetus peab olema avatud muutuste raamistik, erinevaid narratiive toetav, mis vastab erinevatele küsimustele ja kohaneb uute eeldustega. Õpilased õpivad mõistma, et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlikke tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased.

3.2 II kooliastme õpitulemused ja õppesisu

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	Kooliastme õpitulemused
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline; • teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed; • kasutab ajaloomõisteid kontekstis; • teab näiteid kodukoha minevikust; • teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos; • mõistab, kuidas kujunes inimasustus; • mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu; • oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev; 	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat jt; • teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid; • iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust; • kasutab perekonnaloo uurimisel eritüübilisi allikaid; • teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut; • paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid; • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; • kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost; • kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;

<ul style="list-style-type: none"> • teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis; • teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos; • teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata; • teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos; • märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal; • teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud; • teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud. 	<ul style="list-style-type: none"> • teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust; • nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid; • teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi; • kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat; • toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; • nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust; • teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi; • teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas; • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; • toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised; • toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel; • toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus.
5. KLASS	
Õpitulemused	Õppesisu
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, ajajoon, Rooma number, araabia number; • mõistab, et ajaloo jagamine on tinglik ning ajaloolased teevad seda selleks, et lihtsustada ajaloo uurimist; • jagab ajalugu perioodideks (kujuneb arusaam ajaloolise keskkonna kujunemisest) esi- ehk 	<p><u>Ajaarvamine ja ajalooallikad</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Aja mõõtmine • Ajaarvamisega seotud mõisted ja ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu • Ajalugu ja ajalooallikad • Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv

<p>muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu;</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid; • kasutab kontekstis ajalooallikatega seonduvaid mõisteid: kirjalik, suuline, esemeline ja audiovisuaalne allikas, muuseum, arhiiv; • iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust. 	<p>Mõisted: eKr, pKr sajand, aastatuhat, ajatelg, Rooma number, araabia number. Suulised, esemelised, kirjalikud ja audiovisuaalsed allikad; muuseum, arhiiv, kroonika, legend, arheoloogia, muistis</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kooli ajalootoa külastamine, • vanima õpilase kodus oleva esemelise allika tutvustamine
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; • kirjeldab muinasaja inimese eluolu ja selgitab inimese sotsiaalse rolli kujunemist ühiskonnas; • nimetab mõnda avastust /leiutist ja selgitab selle/nende tähtsust. 	<p><u>Ajaloosündmused, ajaloolised isikud ja eluolu</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Eelajalooline aeg • Vana-Egiptus. Ehitusmeister Imhotep • Vana-Kreeka. Kirjanik Aristophanes • Vana-Rooma. Väejuht Julius Caesar • Elu Pompeis. Preestrinna Eumachia • Ristiusu teke. Jeesus Kristus <p>Mõisted: kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, korilus, kütmine, muinaslinnus, vaarao, püramiid, demokraatia, vabariik, kristlased, piibel</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vaarao pearäti valmistamine; • Pilistvere kirikuga tutvumine
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas; • teab ja selgitab, mis roll oli kirikul keskaja ühiskonnas ja kultuuriloos; • toob näiteid oma kodukoha ja/või Eesti ajaloomälestistest ja selgitab nende olulisust; 	<p><u>Eluolu keskajal</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Bütsantsi keisririik. Kloostrite asutamine. • Islami tekkimine. Prohvet Muhamed • Rüütlikultuur, viikingite retked, Vana-Vene riik. • Suurvürst Jaroslav Tark • Ristisõjad. Reisid kaugele maadele. • Eestlaste muistne vabadusvõitlus. Kroonikakirjutaja Henrik. • Kaubandus ja linnad.

<ul style="list-style-type: none"> kirjeldab keskaja inimese eluolu ja tegevusalasid. 	<p>Mõisted: mosaiik, klooster, munk, nunn, islam, koraan, rüütel, linnus, muistne vabadusvõitlus, Läti Henrik, Liivimaa kroonika, maakond, ristiusk, Lembitu, raad, tsunft, raekoda, Hansa Liit, gild, linnaõigus, linnused</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> töö atlase ja kontuurkaardiga mosaiigi kujundamine; rüütlivapi kujundamine; loovtöö “Keskaegne kaupmehemaja” https://www.linnamuuseum.ee/linnaelumuuseum/haridus/linnamuuseumi-e-oppe-materjal/
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaolu; kirjeldab inimeste eluolu minevikus; teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust; leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid. 	<p><u>Eluolu uusajal</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Suured maadeavastused. Meresõitja Kolumbus Kunst ja teadus. Leonardo da Vinci Katoliku kiriku lõhenemine. Jutlustaja Martin Luther Hariduse levik. Kooliõpetaja Forselius Tehnika areng. Leiutaja James Watt Prantsuse revolutsioon. Kuninganna Marie-Antoinette <p>Mõisted: gloobus, indiaanlases, autoportree, perspektiiv, luterlus, pastor, seminar, revolutsioon, terror</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> töö atlase ja kontuurkaardiga
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos teab, kes olid Johann Voldemar Jannsen, Lydia Koidula, Carl Robert Jakobson, Jakob Hurt ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos kirjeldab tähtsamaid ärkamisaja sündmusi 	<p>Rahvuslik ärkamisaeg</p> <ul style="list-style-type: none"> Eesti talurahva elu-olu 19. sajandil Eesti rahvuslik ärkamisaeg. Lydia Koidula <p>Mõisted: rehielamu ja mõis, pärisorjus rahvuslik ärkamisaeg, Jannsen, Koidula, Jakobson, Hurt, laulu- ja mänguseltsid, I üldlaulupidu</p>

<ul style="list-style-type: none"> nimetab mõnda kodukohaga seotud isikut ja/või sündmust ja/või ajaloomälestist 	<p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> arhiivikool https://www.ra.ee/oppematerjal/jakob-hurt-ja-rahvaluule-kogumine/ töö piltidega: Eesti kroonide visuaalid. Õpilane märgib, kes ja miks on kroonil (olulisus kultuuriloos);
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid; kirjeldab Eesti iseseisvumise näitel põhjuse ja tagajärje seost; teab, kes olid Konstantin Päts, Konstantin Konik ja Jüri Vilms ja põhjendab nende olulisust; teab, millal ja kus kuulutati välja Eesti Vabariik. 	<p>Eesti iseseisvumine</p> <ul style="list-style-type: none"> Eesti Vabariigi loomine. President Konstantin Päts Elu-olu Eesti Vabariigis <p>Mõisted: Päästekomitee: Päts, Konik, Vilms, 24.02.1918, Iseseisvusmanifest, Vabadussõda (1918-1920), Johan Laidoner, Võnnu lahing - võidupüha, Poska, Tartu rahu</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> töö atlase ja kontuurkaardiga; tööleht ja ristsõna „Eesti Vabariigi loomine“; tutvumine Jüri Vilmsi stendiga ajalootoas
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos; kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost; toob näiteid, kuidas Teine maailmasõda mõjutas elu Eestis; teab, kes olid Jossif Stalin ja Adolf Hitler ning selgitab nende mõju Eesti ajaloole; toob näiteid oma perekonnaloost. 	<p>II maailmasõda</p> <ul style="list-style-type: none"> Teaduse areng. Füüsik Albert Einstein Teine maailmasõda. Diktaator Adolf Hitler Kommunism Nõukogude Liidus. Diktaator Stalin Elu ENSVs <p>Mõisted: metsavendlus, kolhoos, eluolu ENSV-s</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> nõukogudeaegne ese ja selle lugu loovöö „Põgeniku kohver“.
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust; toob näiteid inimtegevuse ja 	<p>Eesti taasiseseisvumine</p> <ul style="list-style-type: none"> Eesti taasiseseisvumine. President Lennart Meri Maailm tänapäeval. Ema Teresa

<p>looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus;</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, kes oli Lennart Meri selgitab tema olulisust; • teab, mis põhjustel sai Eesti iseseisvuse taastamine võimalikuks; • oskab nimetada mõnda iseseisvumise taastamisega seotud sündmust; • teab mõnda perekonnalugu. 	<p>Mõisted: laulev revolutsioon, Balti kett, Lennart, Meri, fosforiidisõda</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Isamaaliste laulude kuulamine (“Ei ole üksi üksi maa”); • plakati „Minu riik“ kujundamine
6. KLASS	
Õpitulemused	Õppesisu
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut; • kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt; • toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; • kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; • nimetab muinasaja perioode ja toob näiteid erinevate perioodidele iseloomulikest tunnustest, avastustest ja leiutistest; • kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid; • seletab ja kasutab mõisteid kontekstis. 	<p>Muinasaeg</p> <ul style="list-style-type: none"> • Muinas- ja vanaaja periodiseerimine • Muinasaja arengujärgud ja nende üldiseloomustus: <ol style="list-style-type: none"> 1) kiviaja inimese tegevusalad; 2) põlluharimise algus, loomade kodustamine, käsitöö areng; 3) metallide kasutuselevõtmine; 4) Eesti muinasaja üldiseloomustus: Pulli, Kunda; 5) muinasaegsed mälestised – kalmed ja asulakohad, arheoloogilised leiud. Kodukoha inimasustus muinasajal. • Aeg ja ajaarvamine • Ajalugu ja ajalooallikad; kuidas allikmaterjale tõlgendada • Inimasustuse teke ja levik • Taime- ja loomakasvatuse algus, esimeste põlluharijate ja karjakasvatajate asualad • Eesti ala vanim asustus: <ol style="list-style-type: none"> 1) viimane jääaeg – Eesti ajaloo künnis; 2) keskmise kiviaja Kunda kultuuri asulad; 3) Kunda kultuuri asukad ja nende päritolu. • Eesti nooremal kiviajal: <ol style="list-style-type: none"> 1) varaneoliitikum ja savinõude valmistamine; 2) kammkeraamika levik. • Metalliaeg Eestis:

	<ol style="list-style-type: none"> 1) ajajärgu üldiseloostus; 2) viljelusmajanduse arenemine; 3) vanimad põllud: Saha-Loo, Rebala; 4) kindlustatud asulad; 5) kivikirstkalmed. <p>Mõisted: esiaeg ehk muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu, eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, araabia number, Rooma number, ajalooallikad, arheoloogia, inimese kujunemine, kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, sugukond, küttimine ja korilus, Pulli, Kunda Lammasmägi, alepõld, kindlustatud asula, kalmed</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kooli ajalootoa külastamine; • töö atlase ja kontuurkaardiga; • savist kamm- või nõorkeraamika valmistamine
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus; • nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust; • selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid; • oskab näidata kaardil Egiptust, Mesopotaamiat, Vana Indiat ja Vana Hiinat; • toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaolu; • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; • teab, milline oli Mesopotaamia riiklik korraldus; • teab, kes oli Hammurapi; 	<p><u>Vanad Idamaad</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Vanaaja sisu ja üldiseloostus: <ol style="list-style-type: none"> 1) ajalised piirid; 2) looduslikud olud. • Vana-Egiptus: <ol style="list-style-type: none"> 1) Egiptuse riigikorraldus. Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon; 2) eluolu; 3) religioon; 4) kultuurisaavutused. • Mesopotaamia: <ol style="list-style-type: none"> 1) sumerite linnriigid, leiutised: ratas, potikeder; 2) Hammurapi seadused; 3) eluolu; 4) religioon; 5) kultuurisaavutused. • Iisraeli ja Juuda riik: <ol style="list-style-type: none"> 1) ainujumala usk;

- mõistab Mesopotaamia kultuuripärand nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust;
- nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- teab, milline oli Egiptuse riiklik korraldus ning kes olid Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon;
- kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse näitel;
- tunneb Egiptuse kultuuri- ja teadussaavutusi meditsiinis, matemaatikas, astronoomias;
- toob näiteid kujutavast kunstist, teab mõnda Egiptuse püramiide;
- teab, et foiniiklased head meresõitjad, võtsid kasutusele tähestiku;
- teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon
- teab, mis on Vana Testament;
- nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust;
- teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;
- teab, et Vana-India ja Hiina kõrgkultuurid tekkisid suurte jõgede äärde;
- teab, mis on kastisüsteem;
- toob näiteid India ja Hiina avastustest ja leiutistest;

- 2) Vana Testament;
- 3) kümme käsku.

- Lähis-Ida kultuurivahendajad:
 - 1) hetiitide kultuurisild;
 - 2) Foiniikia meresõitjad ja tähestik;
 - 3) Pärsia impeerium.
- Vana-India:
 - 1) suurlinnad Induse ääres;
 - 2) aarjalaste sisserändamine;
 - 3) kastikord;
 - 4) India kultuur: usulised tõekspidamised, budism ja selle levik, kunst, kirjandus, arvutussüsteem, male.
- Vana-Hiina:
 - 1) riikide tekkimine;
 - 2) Hiina keisririigi algus;
 - 3) Hiina Hani dünastia ajal;
 - 4) Hiina kultuur;
 - 5) Hiina müür;
 - 6) Siiditee.

Mõisted: tsivilisatsioon ehk kõrgkultuur, Egiptus ja Niilus, Mesopotaamia - Eufrat ja Tigris, Hiina - Huanghe ja Jangtse, India - Indus ja Ganges, Sumerid, linnriik, Babüloonia, Hammurapi, seaduste kogu, kiilkiri, savitahvel, tsikuraat, Ištar, Marduk, potikeder ja ratas, Gilgameš, Vaarao, preestrid, templid, ametnikud, orjad, hieroglüüfid, papüürus, palsameerimine, muumia, sarkofaag, püramiidid, kalender, aritmeetika ja geomeetria, tähestik, meresõitjad, Kartaago, ainujumala usk, Jahve, Mooses, Vana Testament, kümme käsku, India ja Indus, Ganges, kastisüsteem, usulised tõekspidamised, budism, kunst, kirjandus, arvutussüsteem, male, Hiina ja Huang He, Jangtse, keisririigi algus, Hiina müür, Suur Siiditee, kompass, paber, Konfutsius

Praktilised tööd:

- savitahvlile hieroglüüfkirjas kirjutamine;

<ul style="list-style-type: none"> • mõistab, et erinevates piirkondades on erinevad usulised tõekspidamised ja väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis. 	<ul style="list-style-type: none"> • vaarao peaehte valmistamine; • paberist püramiidi või Hiina müüri valmistamine
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • oskab näidata kaardil: Kreeka, Kreeta, Balkani poolsaar, Ateena, Sparta; • teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreeta-Mükeene kultuurist; • Hellas ja hellenid, barbarid, Kreeka, Kreeta, Ateena, Sparta, Knossos, Mükeene; • kasutab ühiskonna iseloomustamiseks õpitud asjakohaseid märksõnu; • teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi; • toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised; • kirjeldab Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust ja eluolu Ateena ja Sparta näitel, võrdleb neid kirjelduse põhjal; • seletab ja kasutab järgmisi mõisteid: polis, rahvakoosolek, akropol, agora, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori; • teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist; • iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust; • toob näiteid Vana-Kreeka kultuuri- ja teadussaavutustest; • oskab nimetada tähtsamaid kreeka mõtlejaid; • jutustab olümpiamängudest ja kreeka kunstist • püüab vaadelda maailma minevikus elanud inimeste pilgu läbi; 	<p><u>Vana-Kreeka</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Vanim kõrgkultuur Euroopas: <ol style="list-style-type: none"> 1) Kreeka loodus ja rahvastik; 2) Kreeta ja Mükeene kultuur. • Kreeka linnriigid: <ol style="list-style-type: none"> 1) ühiskonnakorraldus ja kasvatus Ateenas ning Spartas; 2) linnriikide nõrgenemine ja alistamine Makedooniale; 3) Aleksander Suure sõjaretk ja maailmariigi tekkimine. • Vana-Kreeka kultuur ja eluolu: <ol style="list-style-type: none"> 1) kultuur ja religioon Hellase maailma ühendajana; 2) olümpiamängud; 3) religioon ja mütoloogia; 4) Homeroose kangelseepika; 5) ajalookirjutus: Herodotos; 6) teater; 7) kunst: arhitektuur (Ateena akropol), skulptuur, vaasimaal; 8) hellenite igapäevaelu; 9) hellenistlik kultuur; 10) Vana-Kreeka kultuuri tähtsus. <p>Mõisted: Balkani poolsaar, Hellas ja hellenid, barbarid, Kreeka, Kreeta, Ateena, Sparta, Knossos, Mükeene, polis, rahvakoosolek, akropol, agora, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, Perikles, Kreeka-Pärsia sõjad (Maratoni lahing), Homeros, eeposed “Ilias” ja “Odüsseia”, Herakles, komöödia ja tragöödia, Zeus, Olümpia, olümpiamängud, 776 eKr, templid, arhitektuur, skulptuur, vaasimaalid, Herodotos, Sokrates, Platon, Aristoteles, Aleksander Suur, hellenism, Aleksandria, seitse maailmaimet.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö atlase ja kontuurkaardiga;

<ul style="list-style-type: none"> • oskab nimetada tähtsamaid kreeka mõtlejaid; • jutustab olümpiamängudest ja kreeka kunstist. 	<ul style="list-style-type: none"> • amfora kujundamine; • mõistekaardid ja ristsõnad.
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • paigutab ajatelejele ajaloosündmusi, kasutades õigesti ajaühikuid, lahendab ajateleje abil ülesandeid; • näitab kaardil: Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma linn, Tiberi jõgi, Alpi mäestik; • teab Rooma riigi tekkelugu ning teab, kes oli Romulus ja miks on ta oluline Rooma kultuuriloos; • paigutab ajatelejele Rooma linna asutamise aasta; • selgitab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: Kapitolium, foorum, ladina keel; • Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma, Tiberi jõgi, Alpi mäestik, Romulus, 753 eKr, Kapitolium, foorum, ladina keel, etruskid; • selgitab Rooma vabariigi riigikorda; • kirjeldab ja näitab kaardi abil Rooma riigi laienemist; • teab, kuidas said roomlased Vahemere maade valitsejateks; • seletab, miks ja kuidas lõppes vabariigi ajajärk; • teab, kes oli Caesar ja ja põhjendab tema olulisust; • vabariik, senat, konsul, rahvakoosolek, Puunia sõjad, Hannibal, Kartaago, Caesar, leegion, kodusõda; • teab mõisteid: patriitsid, plebeid, rahvatribuun, gladiaator ja kasutab neid õiges kontekstis; • teab roomlaste usule iseloomulikke jooni; 	<p><u>Vana-Rooma</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Rooma riigi tekkimine: <ol style="list-style-type: none"> 1) looduslikud olud; 2) Rooma linna tekkimine; 3) kuningad; 4) vabariigi algus. • Rooma vabariik: <ol style="list-style-type: none"> 1) ühiskondlik korraldus; 2) Rooma võimu laienemine Vahemere maades. Hannibal; 3) kodusõjad Roomas. Caesar. Vabariigi lõpp. • Rooma keisririik: <ol style="list-style-type: none"> 1) ühiskondlik korraldus. Augustus; 2) Rooma impeerium ja selle lõhenemine. • Vana-Rooma kultuur ja eluolu: <ol style="list-style-type: none"> 1) rahvas ja eluolu; 2) Rooma kui impeeriumi keskus ja antiikaja suurlinn; 3) kunst ja arhitektuur; 4) avalikud mängud; 5) Rooma õigus; • Ristiusu levik Rooma riigis: <ol style="list-style-type: none"> 1) Jeesus Kristuse elu; 2) kristlaste suhted Rooma riigivõimuga; 3) Uus Testament. <p>Mõisted: Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma, Tiberi jõgi, Alpi mäed, vabariik, senat, konsul, rahvakoosolek, Puunia sõjad, Hannibal, Kartaago, Caesar, leegion, kodusõdat, Romulus, 753 eKr, Kapitolium, foorum, ladina keel, etruskid, patriitsid, plebeid, rahvatribuun, perekond, ori, gladiaator, templid, amfiteater, akvedukt, triumf, Colosseum, kristlus, Uus Testament, piibel.</p>

<ul style="list-style-type: none"> • mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos; • teab, kes oli Jeesus Kristus ning mõistab tema olulisust kultuuriloos; • templid, amfiteater, akvedukt, triumf, Colosseum, kristlus, Uus Testament, piibel; • selgitab Rooma keisririigi valitsemiskorda; • tunneb Rooma ühiskonna üldist arengut keisririigi ajal; • teab, miks lõhenes Rooma keisririik; • teab, kes oli Augustus ja põhjendab tema olulisust; • teab, millal ja miks lagunes Rooma keisririik. 	<p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö atlase ja kontuurkaardiga; • triumfikaare, Colosseumi vm ehitise paberist mudeli valmistamine
--	--

3.3 III kooliastme õpitulemused ja õppesisu

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	Kooliastme õpitulemused
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu; • mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid; • seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte; • mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal; • mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas; 	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode; • nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid; • toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; • selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; • analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis; • analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; • selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;

- analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu;
- mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele;
- mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis;
- analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust;
- mõistab, kuidas on kujunenud ja toimunud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga;
- mõistab, kuidas inimese käsitlus on ajas muutunud;
- kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi;
- eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu; analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana;
- analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos;
- mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.

- selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo;
- toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
- võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas;
- toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi;
- toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
- analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
- iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;
- loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
- kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
- toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;
- analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
- teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval;
- tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
- kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;
- analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;

	<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; • märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda; • selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja; • märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; • teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel; • selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud; • selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega.
7. KLASS	
Õpitulemused	Õppesisu
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode; • nimetab sündmuse ja aastaarvu, millega tähistatakse kokkuleppeliselt keskaja algust Euroopas ja Eestis; • nimetab keskaja kolm perioodi (vara- kõrg- ja hiliskeskaeg) ning toob näiteid iseloomulike joonte kohta igast perioodist; • mõtestab ja sõnastab ajaloolise keskkonna kujunemist oma kodukohas, selgitab keskaegse muistise tähendust keskajal ja tänapäeval oma kodukohas (nt linnus); • võrdleb Euroopat 5. ja 13. sajandil kaardi alusel. 	<p><u>Keskaja mõiste, üldiseloomustus ja perioodiseerimine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sissejuhatus. Keskaja ühiskonna iseloomustus • Mõisted keskaeg, antiikaeg • Keskaja perioodiseering. <p>Mõisted: vara- , kõrg- ja hiliskeskaeg</p>
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi; 	<p><u>Euroopa riigid varakeskajal</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Frangi riigi teke • Karl Suur • Frangi riigi jagunemine, tuumikalad

<ul style="list-style-type: none"> • selgitab suure rahvaste rändamise põhjuseid ja mõju Euroopale; • nimetab Lääne-Rooma riigi aladel tekkinud germaanlaste riike; • iseloomustab germaanlaste ja roomlaste suhteid; • nimetab romaani ja germaani keelkonda kuuluvaid keeli; • kirjeldab Frangi riigi tekkimist ning jagunemise põhjuseid ja tagajärgi (kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa); • teab, kus tekkis Frangi riik – kannab kontuurkaardile; • selgitab milles seisnes ristiusu vastuvõtmise tähtsus Frangi riigi jaoks; • selgitab, kes on Merovingid, kes on Karolingid. 	<p>Mõisted: dünastia, Merovingid, Karolingid</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö atlase ja kontuurkaardiga
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab seisuslikku ühiskonda: nimetab seisused ja ülesanded, selgitab jumala tähtsust keskaja inimese maailmapildis; • iseloomustab läänikorda • kasutab kontekstis mõistet senjäär ja vasall ja truudus, feodaal • kirjeldab feodaalset hierarhiat, selgitab seoseid. • iseloomustab läänimeeste elulaadi; • kirjeldab keskaegset linnust, • analüüsib linnuseid ja puuduseid keskaja inimese seisukohast. 	<p><u>Seisused, läänikord ja eluolu</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ühiskonnakorraldus. Läänikord • Keskaja eluolu ja maailmapilt <p>Mõisted: lään, läänikord, läänimees, feodaal, pärisori, vasall, senjäär, rüütel, feood</p> <p>Mõisted: feodaal, pärisori, naturaalmajandus</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rüütli kilbi kujundamine
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab elu keskaegses linnas kasutades ajalooalaseid mõisteid õiges kontekstis; • võrdleb elu keskaja ja tänapäeva linnas; 	<p><u>Linnad ja linnaelu</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Linnade teke ja eluolu • Tsunftid ja tsunftikord keskaegses linnas • Kaubandus Euroopas ja Eesti aladel. Hansa Liit • Linnade elanikkond. Linnade valitsemine

<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid, mis Eesti linnades on säilinud keskajast; • selgitab hansakaubanduse mõju Eesti linnade arengule. 	<p>Mõisted: käsitöö, kaubandus, raad, raekoda, turuplats, linnaõigus, raad, raekoda, turuplats, gild, tsunft, Hansa Liit, šedööver</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Töö atlase ja kontuurkaardiga; • Loovtöö “Keskaegne kaupmehemaja” https://www.linnamuuseum.ee/linnaelumuuseum/haridus/linnamuuseumi-e-oppe-materjal/
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab kiriku rolli keskaja ühiskonna ja üksikisiku elus; • kirjeldab kiriku struktuuri; • tunneb ära ja nimetab romaani ja gooti stiili arhitektuuris (ümarmäär/ teraväär, hoone üldilme, akende suurus ja hulk, detailid); • selgitab ristiusustamise mõju kultuurile ja keskkonnale kirikuehituse näite kaudu. 	<p>Ristususk, kirik ja kultuur</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ristususe õpetuse põhialused • Mõisted püha, patt, puhastustuli; viimne kohtupäev; sakrament, ketser, inkvisitsioon • Kiriku juhtivat rolli; kiriku rolli inimeste igapäevaelus <p>Mõisted: ristiusk, katoliku kirik, kogudus, vaimulikud, ilmikud, pühak, paavst, piiskop, preester, klooster, munk, nunn, abt, tsölibaat, palverännak, reliikvia, sakrament, ristimine, armulaud, laulatus, patt, paradiis. Põrgu, puhastustuli, romaani stiil, gooti stiil, altar, ümarmäär, teraväär, manuskript miniatuur</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • loovtöö „Gooti kiriku aken“; • mõistekaardi koostamine
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • võrdleb riigi kujunemist Prantsusmaal ja Inglismaal; • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile; • toob näiteid relvastuse arengust keskajal, nt Saja-aastase sõja käigus võeti kasutusele tulirelvad. 	<p><u>Euroopa riigid kõrgkeskajal</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Saksa-Rooma keisririik • Inglismaa, ühiskonna areng, parlament • Saja-aastane sõda: sõja põhjused ja tulemused • Tehnika areng; sõja mõju ühiskonnale <p>Mõisted: keiser, kuurvürst, William Vallutaja, Henry II, Karolingid ja Kapetingid, Saja-aastane sõda, Jeanne d Arc</p>

	<p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> töö atlase ja kontuurkaardiga
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> selgitab mõne näite põhjal keskaegse Euroopa suhteid naabritega; toob näiteid, kuidas suhted naabritega on mõjutanud eurooplaste maailmapilti, teadmisi, oskusi; teeb lihtsamaid järeldusi rahvaste ja kultuuride vastastikuse mõju koht. 	<p><u>Keskaegse Euroopa naabrid: araablased, Bütsants, viikingid, Vana-Vene riik</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Araablased : Araabia ühiskond, Muhamed. Islam, araabia kultuur ja selle mõju Euroopale Bütsants: Bütsantsi tugevuse põhjused, Justinianus, Vana-Vene riigi teke Viikingid: Skandinaavia eluviis ja ühiskond, viikingite retked, muistsete skandinaavlaste maailmapilt ja jumalad, viikingid ja Ameerika avastamine <p>Mõisted: Bütsants, õigeusk, patriarch, ikoon, mosaiik, kirikulõhe, beduiinid, Meka, Kaaba, islam, moslem, Allah, prohvet, kaliif, mošee, minaret, koraan, viikingid, varjaagid, normannid, ruunikivi, valhalla, bojaar, družiina</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> Bütsantsi mõistekaardi kujundamine; töö atlase ja kontuurkaardiga; mosaiigi kujundamine; viikingilaeva mudeli valmistamine.
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; toob allikate põhjal esile ristisõdade põhjuse-tagajärje seoseid. 	<p><u>Ristisõjad</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Ristisõjad, nende puhkemise põhjused Ristisõdade tulemused ja tagajärjed <p>Mõisted: Urbanus II, Saladin, püha maa, ristisõjad</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> töö atlase ja kontuurkaardiga
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle 	<p><u>Haridus, ülikoolid ja teadus</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Keskaja ülikoolid ja teadus Keskaja kunst Gooti ja romaani stiil, sakraalhoonete ehitamine

<p>tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab näidete toel, kellel ja kuidas oli keskajal võimalik haridust saada; • nimetab keskaja seitse vaba kunsti; • toob näiteid keskaja teaduste: skolastika, alkeemia, astroloogia ja arstiteaduse uurimismeetoditest ja –tulemustest; • nimetab Euroopa esimesi ülikoole ja kirjeldab ülikoolides toimunud õppetööd. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tehnika areng, avastused ja leiutised, meditsiin areng <p>Mõisted: rektor, dekaan, dispuut, kursiivkiri, skolastika, kloostrikool, linnakool, toomkool, ülikool, 7 vaba kunsti, alkeemia, astroloogia</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • keskaja ja tänapäeva kooli võrdluse koostamine
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; • selgitab, miks algasid ristsõjad Läänemere ääres ning kuidas need mõjutasid Eesti ajalugu • analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autoripositsioonist; • kirjeldab muistse vabadusvõitluse käiku ning paigutab selle sündmuse laiemasse ajaloolisse konteksti (ristisõjad Euroopas ja Liivimaal, keskaja algus Eestis); • nimetab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärgi; • selgitab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on ajaloos olulised; • selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajalooallikas; • selgitab muutusi Liivimaa valitsemises peale muistse vabadusvõitluse lõppu. 	<p><u>Eesti keskajal</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Muinasaja algus Eesti aladel, eestlaste eluolu muinasaja lõpul. Muinasmaakonnad • Muinasühiskond • Ristsõjad. Liivimaa ristsõda. Muistne vabadusvõitlus ja eestlaste ristiusustamine • Võõrvõimud Eesti aladel • Liivi ordu, selle juhtimine • Linnaehitus. Linnaelanikkond. Eestlased ja linn <p>Mõisted: maakond, kihelkond, vanem, linnus, alepõld, põlispõld, Läti Henriku Liivimaa kroonika, muistne vabadusvõitlus, Lembitu</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö atlase ja kontuurkaardiga
<p>Õpilane:</p>	<p>Maadeavastused</p>

<ul style="list-style-type: none"> • selgitab Christoph Kolumbuse rolli Ameerika avastajana eurooplaste jaoks; • toob näiteid hispaanlastest ja portugallastest kolonisaatorite eesmärkidest ja tegevusest Ameerikas; • toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist; • märgib kaardile maadeavastajate retked ning kirjeldab retkesid oma sõnadega kasutades geograafia termineid; • selgitab eurooplaste kolonialismi põhjuseid ja tagajärgi Uues Maailmas; • toob näiteid hispaanlaste ja portugallaste tegevusest Uue Maailma avastus- ja vallutusretkedel; • annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile Uues Maailmas kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast. 	<ul style="list-style-type: none"> • Maadeavastused: põhjused ja eeldused, olulisemad maadeavastajad ning nende saavutused • Maadeavastuste tagajärjed • Maadeavastused ja Euroopa • Maadeavastuste tagajärjed tänapäeval <p>Mõisted: kompass, astrolaab, karavell, karak, indiaanlased, asteegid, inkad, konkistadoorid, kolonialism, koloniaalimpeerium</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö atlase ja kontuurkaardiga
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid reformatsiooni eesmärkidest, levikust ja mõjust; • nimetab vastureformatsiooni põhjuseid ja tagajärgi; • analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; • uurib ja tutvustab mõne keskajal elanud inimese võimalusi ja valikuid Marthin Lutheri ja tema mõttekaaslaste näitel. 	<p><u>Reformatsioon ja vastureformatsioon</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Reformatsioon Saksamaal. Martin Luther. • Vastureformatsioon. Jesuiitide ordu • Eesti 16. sajandil, reformatsioon, haldusjaotus ja linnad • Liivi sõja põhjused ja tagajärjed. <p>Mõisted: katoliiklus, reformatsioon, usupuhastus, indulgents, tees, ketser, Augsburgi usutunnistus, luterlus, protestantlus, kalvinism, anglikaanlus, pildirüüste, Trento kirikukogu, jesuiidid, vastureformatsioon, inkvisitsioon</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö atlase ka kontuurkaardiga
<p>Õpilane:</p>	<p><u>Renessans ja humanism</u></p>

<ul style="list-style-type: none"> • loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest; • võrdleb skolastikat ja humanismi; • toob näiteid humanistide, maadeavastajate ja renessansiajastu õpetlaste tegevusest ja selgitab nende tegevuse mõju teadusliku maailmapildi kujunemisele; • selgitab, kuidas teadusliku maailmapildi kujunemine hiliskeskajal on mõjutanud inimeste suhtumist looduses. 	<ul style="list-style-type: none"> • Põllumajanduse areng, uued töövõtted, uus tehnika. Ühiskonna areng • Uue maailmapildi kujunemine • Ühiskonna areng; mõtlemise areng; humanism • Kujutava kunsti areng. Muutused ühiskonnas, kunsti tellija rolli muutumine <p>Mõisted: renessanss, humanism</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Mona Lisa“ kaasaegses võtmes
8. KLASS	
Õpitulemused	Õppesisu
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • määratleb ajaliselt (märgib ajajoonet) varauusaja ja uusaja piirid; • selgitab ajaloo periodiseerimise eesmärgi ja kokkuleppelisust; • iseloomustab seisuslikku ühiskonda ja Euroopa usuelu varauusajal • toob näiteid muutustest, mis toimusid Euroopas ja maailmas varauusajal ja uusajal. 	<p><u>Uusaja mõiste, üldiseloomustus, periodiseering. Ühiskond varauusajal.</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Uusaja periodiseering • Varauusaeg, uusaeg, lähiajalugu • Riikide kujunemine • Varauusaegne ühiskond. <p>Mõisted: varauusaeg, uusaeg, periodiseerimine</p>
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • võrdleb allikate toel Prantsusmaa ususõdade, Inglismaa kodusõja ja kolmekümneaastase sõja põhjuseid ja tagajärgi; • iseloomustab valitsemiskorralduse muutusi uusajal: seisuslik riik, absolutism, parlamentarism; • seletab ja kasutab kontekstis mõisteid absolutism, parlamentarism; 	<p><u>Ususõjad. Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa sisepoliitika varauusajal</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ususõjad Prantsusmaal • Inglise kodusõda • 30-aastane sõda- põhjused ja tagajärjed. <p>Mõisted: ususõda, kodusõda, protestandid, katoliiklased, hugenotid, luterlased, kalvinistid, anglikaanid, Vestfaali rahu</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö atlase ja kontuurkaardiga

<ul style="list-style-type: none"> • teab, mis muutused toimusid Euroopa poliitilisel kaardil Vestfaali rahu põhjal. 	
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab põhitunnuste kaudu absolutismiajastut; • annab hinnangu absolutismile ajastu kontekstis; • loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest; • seostab inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemist hariduse ja valgustusideede levikuga; • nimetab valgustusfilosoofe ning toob näiteid nende panusest inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemisse. 	<p><u>Absolutism ja valgustus</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Absolutismi kujunemine, Louis XIV • Valgustusfilosoofia • 18. sajandi valgustatud absolutism Preisimaa näitel, Friedrich II • Valgustatud absolutism Venemaa näitel, Katariina II <p>Mõisted: monarh, monarhia, absolutism, absoluutne monarh, valgustatud absolutism, valgustatud monarh</p>
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu 17.-18. sajandil; • teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani; • selgitab inimõiguste ja kodanikuvabaduste arengut mõne ajaloolise dokumendi näitel Ameerika iseseisvusdeklaratsioon ja põhiseadus 	<p><u>Ameerika iseseisvumine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Iseseisvumise eeldused • Iseseisvussõda • USA riiklik korraldus <p>Mõisted: koloonia, emamaa, iseseisvusdeklaratsioon, iseseisvussõda, Põhiseadus, demokraatia</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö atlase ja kontuurkaardiga
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab Prantsuse revolutsiooni Asutava kogu ja Napoleoni reformide (koodeksite) näitel ühiskonna ümberkorraldamise vajadust ja erinevaid võimalusi; • selgitab äärmuslike liikumiste ja ideoloogiate mõju ühiskonnale jakobiinide näitel. 	<p><u>Prantsuse revolutsioon ja Napoleon</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Prantsuse revolutsiooni põhjused • Revolutsiooni algus, vabariik, jakobiinide diktatuur, revolutsiooni lõpp • Napoleon Bonaparte, tema reformid, Napoleoni sõjad • Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos

	<p>Mõisted: seisused, generaalstaadid, reform, revolutsioon, Asutav Kogu, žirondiinid, jakobiinid, terror, koodeks</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö atlase ja kontuurkaardiga; • Napoleoni poliitilise portree koostamine
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; • võrdleb Rootsi ja Vene ajal (17. ja 18. sajandil toimunud muutusi Eestis); • toob näiteid uusaja kultuuripärandist kodukohas ja Eestis (arukam õpilane toob esile näiteid nt kirikute või mõisahoonete käekäigust nõukogude ajal ja Eesti Vabariigis); • toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus; • tutvustab üht uusaja kultuuriobjekti kodukohas või Eestis, selgitades selle tähtsuse või funktsiooni muutumist ajas. 	<p><u>Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Põhjasõda, selle üldine käik ja tulemused • Eestimaa ja Liivimaa keskvoim, aadli omavalitsus • Forselius, talurahvakoolid, Tartu Ülikool, Gustav II Adolf • Põhjasõda, selle tulemused • Peeter I, Balti erikord; talurahva eluolu, koormised, vakuraamat, õiguslik olukord; manufaktuurid, Katariina II reformid • Luteri usk, vennastekogudused <p>Mõisted: Rootsi aeg, Vene aeg, reduktsioon</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö atlase ja kontuurkaardiga; • arhiivikool https://www.ra.ee/oppematerjal/milliseid-vappe-kasutasid-eesti-ja-liivimaa-aadlikud/ • Portaal "Eesti mõisad" - Sinu teejuht mõisamaailma (mois.ee)
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid; • võrdleb põhitunnuste alusel (üldilme, detailid) barokkstiili, klassitsismi arhitektuuris; • tunneb ära ja iseloomustab allikate põhjal barokki, rokokoo stiili, klassitsismi kujutavas kunstis, toob näiteid kunstnike ja nende teoste kohta; 	<p><u>Kunst, kultuur ja teadus varauusajal</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Barokk ja klassitsism: ehituskunst, skulptuur, maalid; barokk ja klassitsism kodukohas <p>Mõisted: barokk, rokokoo, klassitsism</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tutvumine Põltsamaa lossiga

<ul style="list-style-type: none"> • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; • analüüsib teaduse arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile varauusaja teadusrevolutsiooni saavutuste näitel. 	
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; • analüüsib Euroopa riikide arengut uusajal mõne riigi näitel/ (Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa, Venemaa, Austria, Rootsi vms). 	<p><u>Viini kongress ja Euroopa uusajal</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Viini kongress • Suurbritannia, Prantsusmaa, Saksamaa 19. sajandil • Rahvusvahelised suhted 19. sajandil • Põhjamaad 19. sajandil <p>Mõisted: kongress, restauratsioon, tagurlus, jõudude tasakaal</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö atlase ja kontuurkaardiga
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; • toob näiteid uusaja tehnilistest leiutistest ja selgitab nende ellurakendamise tulemusel toimunud muutusi inimeste igapäevaelus ja ühiskonnas; • selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud; • toob näiteid kuidas industrialiseerimise tulemusena on suurenenud inimkonna ökoloogiline jalajälg; 	<p><u>Tööstusrevolutsioon ja industrialiseerimine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Tööstuslik pööre, vabrikutootmine • Linnastumine, sotsiaalsed olud • Tervis ja toitumine <p>Mõisted: kütused: süsi ja koks, aurumasin, võimsusühikud: hobujõud ja watt, tööstus, vabrik, automatiseerimine, linnastumine</p>

<ul style="list-style-type: none"> • analüüsib linnastumise põhjuseid ja tagajärgi 19. sajandi Euroopa ja Ameerika Ühendriikide linnade näitel. 	
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale, rahvuslusele tänapäeval; • iseloomustab ja võrdleb liberalismi, konservatismi, natsionalismi ja sotsialismi etteantud kriteeriumide alusel (nt ideaalid ja eesmärgid, ideoloogid, toetajaskond), kujundab oma arvamuse. 	<p><u>Poliitilised õpetused</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Konservatismi, liberalismi ja sotsiaaldemokraatia, rahvusluse kujunemine, iseloomulikud jooned. <p>Mõisted: ideoloogia, liberalism, konservatism, sotsialism, rahvuslus, natsionalism, äärmuslus, kommunism</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • võrdlustabeli koostamine
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist; • toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest Aafrikas, Aasias, Ameerikas, Austraalias; • annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast; • selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega; • analüüsib koloniaalvallutuste seost loodusressursside kasvava vajadusega; • analüüsib rahvaarvu muutuste ja inimeste heaolu seoseid loodusressursside kasutamisega 19. sajandi näitel; • analüüsib imperialismi kujunemise seost loodusressursside hõivamisega. 	<p><u>Kolonialism ja imperialismi kujunemine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Lõuna-Ameerika 19. sajandil • Aafrika ja Aasia 19. sajandil <p>Mõisted: koloonia, koloniseerimine, kolonialism, impeerium, imperialism</p>

<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • seostab Eesti omariikluse algust rahvusliku vabadusliikumise ja ärkamisaja sündmustega; • nimetab Eesti omariikluse kujunemise majanduslikke, kultuurilisi ja poliitilisi eeldusi; • seostab eestlaste perekonnanime saamist pärisorjuse kaotamisega, toob näiteid perekonnanime saamislugudest; • toob näiteid estofiilide tegevusest ja panusest eesti kultuurilukku; • toob näiteid ärkamisaja tegelaste ja nende panuse kohta eesti kultuuriloos; • toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus; • toob näiteid Eestist pärit, Eestis õppinud või tegutsenud baltisaksa haritlaste tegevuse rahvusvahelisest mõjust (Karl Ernst von Baer, Fabian Gottlieb Benjamin von Bellingshausen, August von Kozebue, Adam Johann von Krusenstern, Eduard von Toll, Friedrich Georg Wilhelm von Struve, Ferdinand von Wrangel jt). 	<p><u>Venemaa ja Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Vene impeeriumi äärealade poliitika • Talurahvaseadused • Rahvuslik ärkamine: eeldused, liidrid, üritused • Venestusaeg • 1905. aasta revolutsioon ja selle tagajärjed <p>Mõisted: reformid, tagurlus, dekabristid, õigeusk, isevalitsus, slavofiil, venestamine, baltisakslane, estofiil</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • arhiivikool https://www.ra.ee/oppematerjal/millest-raagib-vakuraamat/ https://www.ra.ee/oppematerjal/naitus-parisrahvast-priirahvaks/
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib Esimese maailmasõja põhjusi ning sõdivate poolte taotlusi ning Esimese maailmasõja tagajärgi ja mõju maailma arengule; • nimetab I maailmasõja käigus kasutusele võetud sõjapidamise uuendusi, kirjeldab nende rolli, toob näiteid sõda käsitlevatest filmidest, raamatutest jms; • kirjeldab Vene revolutsioonide ja novembrirevolutsiooni tagajärgi ja mõju; 	<p><u>Esimene maailmasõda. Eesti iseseisvumine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Uue jõudude vahekorra kujunemine Euroopas • Sõja põhjused, käik ja tagajärjed. 1917. aasta Venemaal • Maailmasõja mõju Eestile • Eesti iseseisvumine <p>Mõisted: Antant, Kolmikliit, Keskriigid, atentaat, läänerinne, idarinne, maneööversõda, positsioonisõda, Compiègne'i vaherahu, veebruari- ja oktoobrirevolutsioon Venemaal, Lenin, kommunistid, Nõukogude Venemaa, iseseisvusmanifest, 23.-24.02.1918</p>

<ul style="list-style-type: none"> • nimetab Esimese maailmasõja aegseid sõjalise liite ning selgitab mis riigid ja miks sinna kuulusid, sõnastab sõja põhjuseid ja tagajärgi; • selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; • analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis; • seostab Eesti omariikluse kujunemist rahvusvaheliste sündmustega (uute rahvusriikide tekkimine esimese maailmasõja käigus, Vene revolutsioonid). 	<p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö atlase ja kontuurkaardiga; • Hetk ajaloost https://etv.err.ee/908313/hetk-ajaloos-manifest • Arhiivikool- https://www.ra.ee/oppematerjal/keerdkaigud-eesi-iseseisvumine-1917-1920/
9. KLASS	
Õpitulemused	Õppesisu
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo; • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; • toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärjeseid; • teab, millised olid Esimese maailmasõja tagajärjed; • teab, kuidas muutus Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda; • teab ja selgitab Rahvasteliidu Esimese maailmasõja järgset rolli; • kasutab ajalookaarti ja analüüsib teemakohaseid allikaid. 	<p><u>Esimese maailmasõja tagajärjed</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Esimese maailmasõja daatumid • Compiègne'i vaherahu • Pariisi rahukonverents • Versailles' rahuleping • Rahvaste Liit, Versailles' süsteem • Uus Euroopa kaart: uued riigid, reparatsioonid <p>Mõisted: Pariisi rahukonverents, Versailles' süsteem, Rahvasteliit, reparatsioonid, koloonia, agressor, Mandžuuria kriis, Hispaania kodusõda, Franco, Etioopia kriis, Benito Mussolini, Wehrmacht, Antikominterni pakt, Berliini-Rooma telg.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö atlase ja kontuurkaardiga
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, kes olid Jaan Poska, Johan Laidoner ja Julius Kuperjanov ning selgitab nende tähtsust; 	<p><u>Vabadussõda</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Compiègne' vaherahu, Bresti rahu • Vabadussõja daatumid, osalised, põhjused

<ul style="list-style-type: none"> • teab, millal toimus vabadussõda; • teab vabadussõja põhjuseid ja tagajärgi; • kasutab ajalookaarti sõja pöördeliste sündmuste selgitamisel; • teab ja selgitab vabadussõja rolli Eesti iseseisvuse kindlustamisel. 	<ul style="list-style-type: none"> • Miks Eesti Vabariik võitis Vabadussõja? • Johan Laidoner, Landeswehr'i sõda • Tartu rahuleping, Jaan Poska, soomusrongid. <p>Mõisted: Vabadussõda, Tartu rahu, Jaan Poska, Võnnu lahing, Julius Kuperjanov, Johan Laidoner, Landeswehri sõda</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö atlase ja kontuurkaardiga; • Tartu rahu aastapäeva tähistamise ettevalmistamine ja läbiviimine Pilstvere Vabadussõja monumendi juures; • Eesti Vabariigi aastapäeva aktusel ettekande esitamine
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgrupe ühiskonnas; • analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval; • teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid; • iseloomustab ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda; • teab, kes olid Benito Mussolini, Adolf Hitler, Jossif Stalin, Franklin D. Roosevelt ja iseloomustab nende tegevust; • võrdleb autoritarismi ja totalitarismi. 	<p><u>Demokraatia ja diktatuurid 1920.-1930. aastatel</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Versailles' süsteem, Esimese maailmasõja mõju, valimiskünnis, majanduskriis, äärmuslikud jõud, muutused ühiskonnas • Demokraatia, demokraatia laienemine pärast Esimest maailmasõda, erakonnad, poliitilised ideoloogiad, monarhia, vabariik, hinnangud demokraatiale • Briti impeerium, dominioon, Prantsusmaa vabariik • USA. Majanduslik liberalism, Wilson, Rahvaste Liit, konveier, Ford T, maffia, Al Capone, Franklin Delano Roosevelt, new deal • Autoritaarsed ja totalitaarsed diktatuurid, võimude lahususe puudumine, üheparteisüsteem, duce, führer, propaganda, poliitilised anekdoovid • Veebruarirevolutsioon, oktoobripööre, kommunistid, punaste ja valgete vaheline kodusõda <p>Mõisted: demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism, NSV Liit, interventsioon, sõjakommunism, NEP, plaanimajandus, Komintern, industrialiseerimine, kollektiviseerimine, kolhoos, sovhoos, GULAG, Lenin, Stalin, Molotov Weimari Saksamaa, Wilhelm II, NSDAP, Adolf Hitler, Müncheneri öllekeldri putš, „Mein Kampf“, füürer, SA, SS, Gestapo, aaria rass.</p>

	<p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö atlase ja kontuurkaardiga; • töö plakatitega.
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab mõjukaid ühiskonnaelu tegelasi ja toob näiteid nende tegevusest; • kirjeldab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastail ja vaikival ajastul. 	<p><u>Demokraatlik ja autoritaarne Eesti</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Iseseisvusmanifest, Asutav Kogu, Asutava Kogu reformid, koalitsioonivalitsused, I põhiseadus, Jaan Tõnisson, II ja III põhiseadus, Johan Laidoner, Konstantin Päts, põlevkivitööstus, Balti liit, kaubanduspartnerid • Balti liit, suhted Saksamaaga, Venemaaga / NSV Liiduga, Rahvaste Liit, 1923 Eesti-Läti kaitseliiduleping, mittekallaletungileping, neutraliteet. <p>Mõisted: riigivanem, vapsid, autoritaarne riigipööre, vaikiv ajastu, maareform, Asutav Kogu, parlamentarism, põhiseadus, vaikiv ajastu</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö atlase ja kontuurkaardiga; • võrdlustabel Konstantin Pätsi ja Jaan Tõnissoni kohta; • dokumentaalfilmide katkendite vaatamine
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ning negatiivset mõju ühiskonnale; • selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega; • toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; • kirjeldab ja võrdleb maailma ning Eesti majandusolusid kahe maailmasõja vahel; • teab, mis muutused tõi kaasa konveiermeetodi kasutuselevõtmine; • teab, mis olid suure majanduskriisi põhjused ja tagajärjed. 	<p><u>Majandus maailmas ja Eestis kahe maailmasõja vahel</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Majanduslik liberalism, reparatsioon, Esimese maailmasõja mõju maailma majandusele, börs • Majanduskriisi põhjused, kulg, tulemused, new deal, Franklin Delano Roosevelt. • Majanduskriisi mõju erinevatele riikidele. <p>Mõisted: konveiermeetod, inflatsioon, ülemaailmne majanduskriis, uus kurs, maaseadus, rahareform</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö atlase ja kontuurkaardiga; • töö allikatega: graafikute põhjal järelduste tegemine.

<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel; • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile; • mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; • märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; • märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda; • kirjeldab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis ning maailmas; • nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi; • nimetab mõnda kultuuritegelast maailmas ja Eestis ning selgitab tema olulisust kultuuriloos. 	<p><u>Kultuur kahe maailmasõja vahel maailmas ja Eestis</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kultuur demokraatlikus ja diktatuuririigis <p>Mõisted: tuumafüüsika, tuumapomm, tuumareaktor, vitamiinid, valgud, elekter, bensiin, raadio, televiisor, kinokunst, sürrealism, vabatants, džäss.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • võrdlemine: periood kahe maailmasõja vahel ja tänapäev: auto, raadio, meelelahutus, lennuk. Mida kaasa tõi kahe maailmasõja vahel ja mis roll on tänapäeval? Mida positiivset-negatiivset on antud tehnika areng kaasa toonud? Kellel on ligipääs?
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; • teab, millal algas ja lõppes Teine maailmasõda; • toob esile Teise maailmasõja puhkemise põhjused, sõja tulemused ja tagajärjed; • seletab mõisteid MRP, holokaust, ÜRO; • kirjeldab ajalookaardile tuginedes Teise maailmasõja sõjategevuse kulgu; • analüüsib ja hindab inimõiguste rikkumise põhjuseid ajaloolises kontekstis. 	<p>Teine maailmasõda 1939–1945</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kordavalt maailmasõdade daatumid. • Rahvaste Liit, Austria anšluss, Müncheni konverents, MRP, järeleandmispoliitika, Poola koridor, Sudeedimaa. • Genova konverents 1922, Rapallo leping, Kominterni-vastane pakt, Hispaania kodusõda, MRP, baaside leping. • Teise maailmasõja põhjused. Kordavalt MRP, Müncheni konverents, sõjategevus 1939–1942. NSV Liidu kallaletung Poolale, Eestile, Lätile, Leedule, Rumeeniale. Kolmikpakt. Sõjategevus ida- ja läänerrindel, Vaikse ookeani rindel. Atlandi harta, Ühinenud Rahvad. • Stalingradi lahing, Teherani konverents, teise rinde avamine, Jalta ja Potsdami konverents, Jaapani alistamine, ÜRO loomine.

	<ul style="list-style-type: none"> • Katõn, koonduslaager, holokaust, vastupanuliikumine, metsavendlus, Nürnbergi kohtuprotsess. <p>Mõisted: anõluss, Müncheni kokkulepe, MRP, Hispaania kodusõda, Etioopia kriis, Mandžuuria kriis, Saksamaa taasrelvastumine, Saksamaa “Kolmas riik”, teise rinde avamine (Normandia dessant), Talvesõda, Pearl Harbor, ÜRO, Atlandi Harta, inimsusevastased kuriteod (holokaust, genotsiid)</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö atlase ja kontuurkaardiga; • sündmuste kandmine ajajoonele; • propagandaplakati analüüs; • mõiste- või ideekaardid mõistete kohta
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärg; • analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; • analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; • selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos; • selgitab Eesti iseseisvumise kaotamise põhjuseid, tagajärgi, sündmuste käiku ja seoseid tänapäevaga; • selgitab mõisteid MRP, küüditamine, baaside leping, okupatsioon; • analüüsib eestlaste valikuid Teises maailmasõjas. 	<p><u>Eesti Teises maailmasõjas</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Tartu rahuleping, MRP, baaside leping, 1940. aasta okupatsioon ja juunipööre • Juuniküüditamine, suvesõda • Saksa okupatsioon Eestis, 1944. aasta suur põgenemine • Otto Tiefi valitsus • Teise maailmasõja tulemused Eesti jaoks. <p>Mõisted: baaside leping, baaside ajastu, annekteerimine, Konstantin Päts, küüditamine, suur põgenemine, nõukogude okupatsioon, Saksa okupatsioon.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö atlase ja kontuurkaardiga; • töö lugudega küüditamise kohta; • sõdurilaulude võrdlemine; • propagandaplakati analüüs.
<p>Õpilane:</p>	<p><u>Külm sõda</u></p>

<ul style="list-style-type: none"> • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; • selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo; • iseloomustab külma sõja kujunemist ja olemust, toob esile selle avaldumise valdkonnad ja vormid; • seletab ja kasutab kontekstis mõisteid külma sõda, kriisikolle, raudne eesriie. 	<ul style="list-style-type: none"> • Teise maailmasõja tagajärjed, raudne eesriie, uued riigipiirid, külma sõda, Trumani doktriin, Marshalli plaan, Berliini blokaad, Saksamaa lõhenemine, ÜRO. • Külma sõda, võidurelvastumine, ABC-relvad, tuumapomm, Berliini müür, Korea sõda, Kuuba kriis, Vietnami sõda, pingelõdvendus, Afganistani sõda, NATO. <p>Mõisted: külma sõda, Trumani doktriin, Marshalli plaan, raudne eesriie, külma sõja kriisikolled (nt Berliini kriis, Korea sõda, Suessi kriis, Kariibi ehk Kuuba kriis, Ungari ülestõus, Vietnami sõda, Praha kevad)</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö atlase ja kontuurkaardiga; • mõistete harjutamiseks ristsõna; • Ajalugu viie minutiga https://jupiter.err.ee/1608256245/ajalugu-viie-minutiga
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; • selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo; • kirjeldab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel; • teab, kes olid Martin Luther King, Margaret Thatcher ja Ronald Reagan ning iseloomustab nende tegevust; • iseloomustab erinevaid sotsiaalseid liikumisi ja toob näiteid; • kirjeldab Saksamaa poliitilist olukorda ajaloo kaardi toel. 	<p><u>Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Heaoluühiskond, Marshalli plaan, IMF, Maailmapank, 1970. aastate majanduskriis, Margaret Thatcher, Euroopa Liidu kujunemine. • Kordavalt Korea sõda, Kuuba kriis, Vietnami sõda, hipid • USA presidendid: Woodrow Wilson, Franklin Delano Roosevelt, Harry Truman, John Kennedy, Richard Nixon, Ronald Reagan • Potsdami konverents, külma sõda, Berliini blokaad • Kordavalt Korea sõda, Kuuba kriis, Vietnami sõda • Makartism, neegriliikumine, Martin Luther King. <p>Mõisted: heaoluühiskond, mustanahaliste ja naiste õigused, jagatud Saksamaa, noorteliikumised, hipide liikumine, globaliseerumine, NATO, Euroopa Liit</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö atlase ja kontuurkaardiga;

	<ul style="list-style-type: none"> • Ajalugu viie minutiga https://jupiter.err.ee/1608256245/ajalugu-viie-minutiga
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; • iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooajalooperioode; • nimetab NSVL liidreid (Stalin, Hruštšov, Brežnev, Gorbatšov) ning iseloomustab nende võimuperioodi; • toob esile kommunistlikule ühiskonnale iseloomulikke jooni (võimu koondumine, vastandumine läänele, propaganda jne); • selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; • kirjeldab nõukogude võimu mõju Eesti ajaloole pärast Teist maailmasõda, toob välja iseloomulikud jooned näidete abil, kasutab mõisteid õiges kontekstis. 	<p><u>Kommunistlikud riigid ja Eesti NSV</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • NSV Liit ja sotsialismileer kaardil, rahvademokraatia, sotsialismimaa, sotsialistlik sõprusühendus, nõukogude poliitiline süsteem, sotsialistlik majandusmudel, VMN, VLO • Sotsialistlik käsumajandus, plaanimajandus, repressioonid, mõju ühiskonnale, käsumajanduse allakäik • Jossif Stalini surm, Lavrenti Beria uus kurss, Nikita Hruštšovi tõus ja langus, sula, Leonid Brežnevi stagnatsiooniperiood, vastupanu režiimile. • Eesti Vabariigi võimuorganite asendamine ENSV võimuorganitega. ENSV Ülemnõukogu, valitsus, EKP, nomenklatuur, Nikolai Karotamm, Johannes Käbin, Karl Vaino, Vaino Väljas, metsavendlus, tsensuur. • Plaanimajandus, kollektiviseerimine, käsumajanduse juurutamine Eesti NSVs, küüditamine, repressioonid, kolhoos, sovhoos, käsumajanduse tagajärjed. <p>Mõisted: NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon, poliitiline juhtimine, kommunistliku partei liidrid Stalinist kuni Gorbatšovini, metsavendlus, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, plaanimajandus, massirepressioonid, küüditamine, dissident</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö atlase ja kontuurkaardiga; • töö allikatega: õppematerjal “Tagasivaade minevikku - erinevad vaatenurgad”.
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid; • hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest; • toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel; 	<p><u>Kultuur ja eluolu 20. sajandi teises pooles maailmas ja Eesti NSV-s</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kahepooluseline kultuurimaailm, massikultuur ja muutused ühiskonnahoiakutes; kultuur ja eluolu 1990. aastail • Teaduse areng • Muutused olmes • Mood: pikad juuksed poistel, lühikesed seelikud tüdrukutel, muutuv ühiskond

<ul style="list-style-type: none"> • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile; • mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; • toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; • iseloomustab kultuuri ja eluolu muutumist 20. sajandi teisel poolel; • teab mõnda maailma ja Eesti tuntud kultuuritegelast ja selgitab nende tähtsust. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nõukogude kultuuripoliitika, kultuurielu lõhestatus, haritlaste uus põlvkond, rahva kultuuriaktiivsus, laulupidude traditsioon, maakultuuri hääbumine, haridusolud. <p>Mõisted: infotehnoloogia areng, massikultuur ja kõrgkultuuri valitud näidete põhjal</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nõukogudeaegne ese: õpilased toovad võimaluse korral kooli kaasa ühe eseme, mis on pärit nõukogude ajast.
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja; • selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; • kirjeldab Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut; • seletab ja kasutab kontekstis mõisteid perestroika, glasnost, Balti kett, laulev revolutsioon; • nimetab võtmeisikuid Eesti iseseisvuse taastamise protsessis ja annab hinnangu nende tegevusele ajaloolises kontekstis. 	<p><u>Eesti iseseisvuse taastamine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • NSV Liidu lagunemine: uutmine (perestroika), avalikustamine (glasnost), Mihhail Gorbatšov • Fosforiidisõda, EMSi loomine, IME projekt, Rahvarinne, ERSP, laulev revolutsioon, poliitilised jõud 1988. aastal, suveräänsusdeklaratsioon, Balti kett, kodanike komiteede liikumine, üleminekuperiood, augustiputš. Arnold Rüütel, Edgar Savisaar • NSV Liidu lagunemine: uutmine (perestroika), avalikustamine (glasnost), Mihhail Gorbatšov. Fosforiidisõda, EMSi loomine, IME projekt, Rahvarinne, ERSP, laulev revolutsioon, poliitilised jõud 1988. aastal, suveräänsusdeklaratsioon, Balti kett, kodanike komiteede liikumine, üleminekuperiood, augustiputš. Edgar Savisaar, Arnold Rüütel. • Põhiseaduslik Assamblee, IV põhiseadus, põhiseaduslikud institutsioonid, üleminek turumajandusele, võõrvägede lahkumine, NATO, Euroopa Liit. <p>Mõisted: laulev revolutsioon, Balti kett, fosforiidikampaania, IME, Rahvarinne, suveräänsusdeklaratsioon, MRP-AEG, perestroika, glasnost, rahareform Eestis, võtmeisikud (nt Lennart Meri, Mart Laar, Edgar Savisaar, Marju Lauristin, Lagle Parek, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin).</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Töö atlase ja kontuurkaardiga;

	<ul style="list-style-type: none"> • isamaaliste laulude kuulamine, näiteks “Ei ole üksi ükski maa”; • filmi „Laulev revolutsioon“ vaatamine ja analüüs
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega; • märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile; • mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; • toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed; • teab ja näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastatel; • teab ja toob näiteid globaalprobleemide kohta; • analüüsib kriitiliselt mineviku tõlgendusi ja nende mõju iseenda ning kogukonna olevikule ja tulevikule. 	<p><u>Maailm 1990. aastatest alates</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Saksamaa taasühinemine, verised sündmused Balkanil, ÜRO ja NATO roll rahu tagamisel maailmas, kriisikolled mujal maailmas, EL • USA roll ÜROs ja NATOs, 11. september 2001, Bush ja Osama bin Laden, terrorism, globaalprobleemid. <p>Mõisted: Saksamaa taasühinemine, rahvusvahelised organisatsiooni (NATO, EL laienemine, ÜRO), rahu ja konfliktide lahendamine, identiteet ja mitmekesisus, energiamajandus, globaalprobleemid (nt epideemiad, demograafiline olukord, kliimaküsimused, terrorism).</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö atlase ja kontuurkaardiga

4 ÜHISKONNAÕPETUSE AINEKAVA

4.1 Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest.

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. II ja III kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aina. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade koosseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus. Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm.

Aktiivseks kodanikuks olemine tähendab kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse praktilise õppe võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt õpilaste võimekuse piires koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses).

Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi.

4.2 II kooliastme õpitulemused ja õppesisu

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	Kooliastme õpitulemused
Õpilane: <ul style="list-style-type: none">• teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja –algatusi;• teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi;	Õpilane: <ul style="list-style-type: none">• teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt;• esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest;

- teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma;
- mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;
- teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti;
- eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust;
- teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata;
- teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi;
- teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja –looja;
- tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti;
- oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada;
- käitub teadliku tarbijana.

- toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid;
- loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi;
- leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena;
- nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust;
- nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral
- abi;
- toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud;
- kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal;
- kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu
- kujundamisel;
- osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades;
- leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot;
- selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid;
- kasutab viitamist nõuetekohaselt;
- tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta;
- mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt;
- toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud;
- toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda;
- toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest;
- loetleb tervise- ja turvalisuseohtusid, oskab ohu korral abi otsida;
- nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult;

	<ul style="list-style-type: none"> • teab internetipanga ja pangakaardi kasutamise seotud ohtusid ja käitub turvaliselt; • oskab oma aega ja tegevusi planeerida; • toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest; • koostab eelarve etteantud piirides; • kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid; • selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi.
6. KLASS	
Õpitulemused	Õppesisu
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi. • teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi. • teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma. • mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat. • teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioone ja olulisemaid ametikohti. 	<p><u>Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Demokraatlik ühiskond. • Kohalik omavalitsus, seadus, lapse õigused, peamised inimõigused, sõnavabadus ja selle põhimõtted, demokraatia, vabatahtlik tegevus, kodanikuühendus. • Peamised põhiseaduslikud institutsioonid ja nende funktsioonid. Kohalik omavalitsus. Kokkulepete sõlmimine demokraatlikus ühiskonnas. • Õpilasomavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. Kooli sisekord (kodukord). • Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal. <p>Mõisted: põhiseadus, esindusdemokraatia, otsene demokraatia, kodanikualgatus, õpilasomavalitsus, inimõigused, seadusandlik ja täidesaatev võim, president, peaminister, minister, valitsus, Riigikogu, omavalitsus, volikogu, seadus, kodukord</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö põhiseadusega; • laste õiguste ja kohustuste võrdleva tabeli koostamine ja analüüs
Õpilane:	<p><u>Kultuur</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kultuur, religioon, võrdõiguslikkus ja sallivus.

<ul style="list-style-type: none"> • teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi; • teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja. 	<ul style="list-style-type: none"> • Erinevad rahvad ja nende traditsioonid. Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm), sooline võrdõiguslikkus. • Pere ja suguvõsa, kogukond. <p>Mõisted: rahvus, kultuur, religioon, usund</p>
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti; • oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada; • käitub teadliku tarbijana. 	<p><u>Planeerimine ja tarbimine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Majandussüsteemid. Pere eelarve. • Karjääri planeerimine. Töökultuur ja tööeetika. • Risk, turvalisus, aja- ja kulutuste planeerimine, tarbimine ja tarbija, raha kogumine, säästmine ja laenamine, tarbimisotsuste mõju keskkonnale ja kogukonnale, elukutsed ja ettevõtted kodukohas. <p>Mõisted: majandussüsteemid, turumajandus, eelarve, brutopalk, netopalk, tööturg, tarbimine, ökoloogiline jalajälg.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pere eelarve koostamine; • kohaliku ettevõtte külastamine
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust; • teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata. 	<p><u>Allikad ja autoriõigused</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Teabe leidmine ja allikakriitiline kasutamine. Info vaba levik. Autorikaitse. Reklaam. <p>Mõisted: fakt, arvamus, allikas, argumenteerimine, autoriõigused, viitamine, plagiaat, sotsiaalreklaam, poliitiline reklaam.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • https://novaator.err.ee/k/meediataip • erinevate sotsiaal- ja poliitiliste reklaamide analüüs

4.3 III kooliastme õpitulemused ja õppesisu

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	Kooliastme õpitulemused
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega; • teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond; • tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob näiteid, milliseid tagajärgi üksikisikule toob endaga demokraatia hävimine • märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele; • teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid; • mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas; • teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta; • analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest; • seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega; • analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost; • teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot; 	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid; • selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid; • teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid; • selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet; • loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur; • toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; • selgitab avaliku konkursi tähtsust; • teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris; • kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist; • teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse; • analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist; • selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale; • analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused; • teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;

- teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt;
- teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest;
- hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid;
- märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt;
- analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.

- märkab ohtu demokraatialle enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;
- toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele;
- teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
- nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;
- teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
- teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;
- toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;
- oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
- tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;
- oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
- võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;
- mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;
- märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi;
- toob näiteid kultuurilaenu ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris;
- mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;

	<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; • analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist; • selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit; • toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas; • analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpisisituatsioonis ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.
9. KLASS	
Õpitulemused	Õppesisu
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris; • mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas; • teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: ühiskond, avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, era-(äri)sektor, eraettevõtte, kolmas sektor, mittetulundusorganisatsioon, vabakond. 	<p>Ühiskonna institutsiooniline struktuur – kuidas avaliku sektori, äri-(era)sektori ja kolmanda sektori/vabakonna koostöös tagatakse hästi toimiv ühiskond.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Erinevate sektorite roll ja koostöö ühiskonnas. • Ühiskond on terviklik süsteem, kus erinevad osapooled mõjutavad ning samas sõltuvad teineteisest. • Sektorite tegevus ja koostöö ühiskonnas • Üksikisikute kokkupuuted ja/või võimalused osaleda avaliku sektori, erasektori ja vabakonna tegevuses.
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui ka mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist; • oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt; • toob näiteid oma õigustest ja kohustustest ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid; • loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur; 	<p>Ühiskonna sotsiaalne struktuur: mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sotsiaalsete rühmade määratlemine (iga; sugu; tervises seisund; elukoht; kultuuriline, religioosne ja rahvuslik identiteet jm) • Peamiseid rahvastikunäitajaid ning järeldused, tulevikuprognosid rahvastiku kohta • Ränne, selle mõju ühiskonnale • Kodaniku õigused ja kohustused, mittekodaniku õigused ja kohustused (erinevused/sarnasused) • Kes on hea kodanik ning kuidas selleks saada?

<ul style="list-style-type: none"> • ärkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt. 	<p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö põhiseadusega • EIS keskkonnas interaktiivsed ülesannete lahendamine https://eis.ekk.edu.ee/eis/lahendamine/4915 https://eis.ekk.edu.ee/eis/ylesanded/12994/lahendamine
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • oskab läbi näidete toomise selgitada soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja võimalustele; • võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel; • mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul; • märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi; • selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit; • toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris • mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuriline- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet; • märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt. • teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: ühiskondlik ebavõrdsus (ja võrdõiguslikkus vs võrdväarsus) sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, sotsiaalne õiglus, identiteet, mitmekultuurilisus, subkultuurid. 	<p>Ühiskonna sotsiaalne struktuur: mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Erinevate sotsiaalsete rühmade sidus kooseksisteerimine. • Inimeste erisustega arvestamine kui hästi toimiva ühiskonna alus • Avaliku-, era- kui ka kolmanda sektori panus sotsiaalselt õiglasema ühiskonna loomisele, et vähendada sotsiaalset tõrjutust ja sellest tulenevaid probleeme • Identiteedi tähtsus inimese elus ning kuidas ühiskond mõjutab selle kujunemist • Koostöövõimaluste otsimise vajalikkus kultuuriliste/maailmavaateliste (poliitiliste) erimeelsuste puhul. • Sallivus, õiguspõhisus, solidaarsus, vastutustundlikkus ja sooline võrdõiguslikkus.
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; 	<p>Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus on omavahelises seoses</p> <ul style="list-style-type: none"> • Inimeste õiguste ja kohustuste tundmine (perekonnaliikme rollist lähtuvalt)

<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid; • märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi; • toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; • seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega. 	<ul style="list-style-type: none"> • Lapse ja tema vanemate õigused ja kohustused • Milliste õiguste ja vabaduste kaitse peab olema ühiskonna kõrgendatud tähelepanu all? • Roll perekonnas, vastutuse võtmise olulisus • Noorukiea õigused ja vastutus, erinevused väikelapse või täiskasvanu eaga võrreldes • Õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid • Õiguste ja privileegide vahekord • Hoolivus, aukartus elu vastu, õiglus, inimväärikus, lugupidamine enda ja teiste vastu.
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; • toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid; • oskab läbi näidete toomise selgitada soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja võimalustele; • märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi; • toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; • analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpitu olukorras asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist; • seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega; • märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt; 	<p><u>Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus on omavahelises seoses.</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Mina õiguste ja kohustuste teostajana, märkajana, sekkujana • Peamised inimõigused (s.h lapse õigused) ning kus need on sätestatud • Demokraatia põhimõtted • Soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja võimalustele • Vägivald, kuritarvitamine, lihtsamad sekkumise võtted/võimalused • Stereotüübid, vaenukõne, sallimatus • Kriisid, nendeks valmistumine, enda ja lähedaste kaitsmine, abi otsimine • Sõnavabadus ja selle piir • Võrdõiguslikkus, märkamine, hoolivus, austus, vastutus <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö põhiseadusega (II peatükk)

<ul style="list-style-type: none"> • analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi. 	
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks; • tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud; • mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul; • märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi; • toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; • hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse; • teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: avalik-õiguslik meedia, erameedia, ajakirjandus, massikommunikatsioon, meedia, aramusliider, meediavabadus, propaganda, polariseerumine, kollane ajakirjandus 	<p><u>Meedia ja teave:</u> kuidas toimida infopaljususe kontekstis.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Professionaalse ajakirjanduse eristamine muust meediast • Ajakirjanduse rollid (informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, meelelahutus jm) • Ajakirjanduse vastutus avaliku arvamuse kujundamisel ühiskonnas • Erinevat tüüpi meediasisu (professionaalne ajakirjandus versus “näiline ajakirjandus”, huvirühmade meedia, sotsiaalmeedia jms, süvavõltsingu kasutamine) <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töö põhiseadusega • https://novaator.err.ee/k/meediataip
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur; • toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; • teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid; • analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel; • eab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: osalusdemokraatia, otsedemokraatia, 	<p><u>Demokraatia toimimine igapäevases elus.</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Demokraatlik otsustusprotsess kogukonnas ja selles osalemine • Demokraatia aluspõhimõtted • Demokraatia toimimine või selle puudumine (nt oma suhtlusringis, perekonnas, koolis, kogukonnas, riigis) • Demokraatlik otsustusprotsess, vabad valimised ning selle põhimõtted • Teadlik hääletamine ja maailmavaatelised eelistused • Demokraatlike sekkumisvõimalused otsustusprotsessidesse (nt: allkirja andmine petitsioonile või rahvaalgatusele; osalemine miitingutel ja marssidel; toodete teadlik boikoteerimine;

<p>esindusdemokraatia, referendum, vabad valimised, üldised valimised, ühetaolised valimised, valimisüsteem, hääleõigus, hääletamine, eelhääletamine, valimiskünnis, boikoteerimine; streikimine; ühiskonnakriitika avaldamine; osalemine erakonna tegevuses;</p>	<p>streikimine; ühiskonnakriitika avaldamine; osalemine erakonna tegevuses; hääletamine valimistel ja referendumitel).</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> töö põhiseadusega uudiste jälgimine ja ülevaate tegemine klassis Fotoülesanne - Elu Kakuma pagulaslaagris: https://maailmakool.ee/materjalid/10231/fotoulesanne-elu-kakuma-pagulaslaagris/ töö rahvastikuandmetega: Statistikaameti lehelt
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet; teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid; nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid; teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma; teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid. teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: õigusriik, võimude lahusus, seadusandlik võim, täidesaatev võim, kohtuvõim, põhiseaduslik institutsioon, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, President, õiguskantsler, riigikontroll, kohalikomavalitsus, kohus, EL Parlament, EL Komisjon, EL Ülemkogu, ministerium, riigiamet, põhiseadus, menetlus 	<p>Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõtte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda</p> <ul style="list-style-type: none"> Demokraatliku riigi toimimine (sh EL kontekstis) Võimude lahususe printsiip ning selle rakendumine demokraatlikus ühiskonnas Võimu harud, nende ülesannete erinevused ja omavahelised vastastikused seosed Põhiseaduslike institutsioonide: Riigikogu, Vabariigi Valitsuse, Vabariigi Presidendi, kohaliku omavalitsuse ja kohtute peamised ülesanded Euroopa Liit ja võimude lahususe printsiip Avaliku sektori asutused ja riigi toimimine Kokkulepitud reeglite kehtestamine ja muutmine õigusriigis <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> töö põhiseadusega Riigikogu külastus osalemine varivalimistel valimiste jälgimine
<p>Õpilane:</p>	<p>Kodanikuühiskond - mida annab vabakonnas osalemine ning kuidas rahva tahet maksma panna</p>

<ul style="list-style-type: none"> • analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel; • toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; • teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt; • teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: kodanikuühiskond, vabakond, huvirühmad, erakond/partei, arengu-/humanitaarabi; rahvaalgatus, streik, boikott, märgukiri, miiting, ühiskonnakriitika, polariseerumine. 	<ul style="list-style-type: none"> • Osalemise tahte tekitamine • Kodanikuühiskonna roll demokraatia tagamisel • Vabauhenduste eesmärgid ja toimimise põhimõtted • Väärtuskasvatus: hoolivus, vabadus, demokraatia, ettevõtlikkus, kultuuriline mitmekesisus, keskkonna jätkusuutlikkus, solidaarsus, vastutustundlikkus <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kodanikuaktiivsus „Kuidas olla aktiivne kodanik?“ https://www.youtube.com/watch?v=y-228BSwZMA • E-külalistund: Saile Mägi - Kas vabatahtlik välisriigis teeb tööd või on turist? https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/kas-vabatahtlik-valisriigis-teeb-tood-voi-on-turist/
<ul style="list-style-type: none"> • Õpilane: • kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist; • teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse; • teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest; • järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid; • teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: ressurs, majandussüsteem, vaba turg, monopol, osuühing, äriplaan, kasum, kahjum, teaduspõhine majandus, heaoluriik, riigieelarve, otsesed maksud, kaudsed maksud, tuludeklaratsioon, sotsiaalne ettevõtlus, õiglase kaubandus, eksport, import. 	<ul style="list-style-type: none"> • Turumajanduse olemus ja riigi roll selles • Kuidas tekib ühiskonnas tulu? Kuidas toimib heaoluriik? • Tulu ümberjagamine heaoluühiskonnas • Sotsiaalne õiglus ühiskonnas • Sotsiaalne ettevõtlus ja selle võimalused • Maailmakaubandussüsteem • Õiglase kaubandus • Riigi tulud ning kohustused <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kohaliku ettevõtte külastamine
<p>Õpilane:</p>	<p>Tööturg</p> <ul style="list-style-type: none"> • Noored ja täiskasvanud tööturul • Töösuhte loomine ja sellega kaasnevad reeglid

<ul style="list-style-type: none"> • analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused; • analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest; • teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: tööturg, tööandja, töövõtja, brutopalk, netopalk, tööleping, ümbrikupalk, CV 	<p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • CV koostamine • Kätriin Huttunen videoblogi „Kuidas luua eristuv CV“ https://www.youtube.com/watch?v=LNtdPEhFQho
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist; • selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale; • teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: inflatsioon, intress, investering, krediidi kulukuse määr, eelarve, ostubuum, tarbijakaitse, tootemärgised, ostujõud 	<p><u>Isiklik toimetulek ja arukas tarbimine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Oma kulude ja tulude teadlik planeerimine • Laenamise ja investeerimisega kaasnevad ohud • Finantsiline vastutus • Oma kuludest/tuludest lähtuva eelarve koostamine ja selle seostamine aruka tarbimisega <p>Praktilised tööd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • isikliku eelarve koostamine; • video: Noore töötaja meelespea: https://youtu.be/h0e2ueQHfdQ?si=WI4M014adKHYnrh8 • e- külalistund Millised on tuleviku oskused ja erialad? https://www.youtube.com/watch?v=092UDHGF6zU
<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid; • selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid; • teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma; 	<p><u>Eesti ja maailm:</u> kuidas rahvusvaheline olukord Eestit mõjutab ning kuidas väikeriik saab oma huve rahvusvahelistes suhtluses teostada</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kuidas Eesti oma huve rahvusvahelises suhtluses realiseerib • Suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikused suhted ja koostöö rahvusvahelistes organisatsioonides • Euroopa Liidu liikmesriigid, nende kohustused • Euroopa Liidu kodanike õigused ja võimalused

- toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;
- teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.
- teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: Euroopa Liit, EL Parlament, EL Komisjon, Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (NATO), ÜRO, euro, diplomaatia, humanitaarabi organisatsioonid, hargmaised ettevõtted

Praktilised tööd:

- rühmatöö – „Eesti osalus rahvusvaheliste organisatsioonide töös“
- kaardiülesanne "Maailm – kuhu ja miks tahan minna"
- töö piltidega: Tööleht rahv.organisatsioonide lippudega (EL, NATO, ÜRO) ja ülesannetega.